

R E N E
S A
N S
E

u filozofiji

— VII. STUDENTSKI
FILOZOFSKI SIMPOZIJ —
Osijek, 4. i 5. svibnja 2017.

**Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa
Jurja Strossmayera u Osijeku**

RENESE U FILOZOFIJI

7. Studentski filozofski simpozij

**Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
i Hrvatskog filozofskog društva**

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO
Croatian Philosophical Society

Osijek, 4. i 5. svibnja 2017.

IZDAVAČ

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa
Jurja Strossmayera u Osijeku

ZA IZDAVAČA

Loretana Farkaš

UREDNIK

Hrvoje Potlimbrzović

LEKTURA I KOREKTURA

Marijana Josipović

PRIJELOM TEKSTA

Vilim Plužarić

DIZAJN KORICA

Vilim Plužarić

TISAK

Gradska tiskara Osijek d. d.

NAKLADA

200 primjeraka

CIP zapis je dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 000961362

ISBN 978-953-314-097-1

**POKROVITELJI
ORGANIZACIJE SIMPOZIJA**

Osječko-baranjska županija

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Studentski zbor Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Studentski zbor Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

**ODRŽAVANJE SIMPOZIJA
POTPOMOGLI SU**

Gradski prijevoz putnika d.o.o. Osijek

Turistička zajednica Grada Osijeka

RENESE U FILOZOFIJI

7. Studentski filozofski simpozij

Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
i Hrvatskog filozofskog društva

SADRŽAJ

Organizacijski i Programski odbor simpozija	6
Uvod	7
• MIRJANA CRNKOVIĆ, Obilježja filozofije tijekom razdoblja rene- sance (15. i 16. stoljeće) i renesansa u misli Friedricha Nietzschea te Martina Heideggera (19. i 20. stoljeće)	9
Program simpozija	23
Sažeci izlaganja	31
Prikaz prethodnog studentskog filozofskog simpozija	63
• VALENTINA PERIŠIĆ, 6. Studentski filozofski simpozij <i>Filozofija u književnosti</i>	65
Adresar izlagača	73

ORGANIZACIJSKI ODBOR SIMPOZIJA

Anamaria Brkić (predsjednica)

Juraj Gerovac (potpredsjednik)

Iva Fofić

Vanessa Kupina

Ena Mijolović

Mario Paradžiković

Sanela Šimunić

Viktorija Šokčević

Ivan Vranješ

PROGRAMSKI ODBOR SIMPOZIJA

Hrvoje Potlimbrzović (predsjednik)

Lana Lončar (potpredsjednica)

Mirjana Crnković

Marijana Josipović

Tomislav Kazimić

RENESE U FILOZOFIJI

7. Studentski filozofski simpozij

**Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
i Hrvatskog filozofskog društva**

Uvod

Mirjana Crnković

studentica 2. godine diplomskog studija filozofije
te hrvatskog jezika i književnosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Obilježja filozofije tijekom razdoblja renesanse (15. i 16. stoljeće) i renesansa u misli Friedricha Nietzschea te Martina Heideggera (19. i 20. stoljeće)

1. Uvod

Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Hrvatsko filozofsko društvo 2017. godine organiziraju 7. Studentski filozofski simpozij *Renesanse u filozofiji*. U ovom tekstu najprije ću navesti obilježja razdoblja renesanse i filozofije koja je nastala u tom razdoblju, a potom ću ukazati na prisutnost renesansnih obilježja u misli dvojice predstavnika kasnijeg razdoblja povijesti filozofije. Zbog tih razloga podijelit ću tekst u dva poglavlja. U prvom ću se usmjeriti na sljedeća obilježja renesanse: ideju *preporoda*, duhovnu i intelektualnu obnovu, sinkretizam, odnos prema tradiciji i nastojanje za uspostavom nečeg novog. Budući da su u renesansi nedvojbeno prisutni ostaci srednjovjekovne tradicije, ali i nagovještaji novovjekovnih nagnuća, upozorit ću na problematiku koja se tiče određivanja renesanse kao epohe. U drugom poglavlju prepoznatljivost renesansnih obilježja pokazat ću na primjeru odnosa njemačkog filozofa Martina Heideggera (1889–1976) prema tradiciji i na primjeru Heideggerova odnosa prema njemačkom filozofu Friedrichu Nietzscheu (1844–1900), dakle dvojici filozofa koji pripadaju razdoblju suvremene filozofije.

2. Obilježja filozofije tijekom razdoblja renesanse (15. i 16. stoljeće)

Kao prvo obilježje renesanse izdvajam ideju *preporoda*. Vladimir Filipović je 1983. godine priopćio da se na prijelazu razdoblja može dogoditi nastavljanje prethodnog, ali i to da novo razdoblje bude puno »preokreta, lomova,

revolucija«. ¹ Međutim, kao što je 1996. godine zapisala Erna Banić-Pajnić, renesansa nije učinila takav obrat koji je bio u potpunoj suprotnosti spram onoga što joj je prethodilo, već se radilo o obratu koji uključuje i »opće kritički stav spram rješenja prethodne epohe za sva bitna ljudska pitanja.« ² S mišljenjem da renesansa nije odbacivala naslijeđe prethodnih razdoblja, već da je uvelike baštinila njihove zasade, složio se i Jacob Burckhardt, koji je 1997. godine zagovarao mišljenje da je upravo ideja *preporoda* obilježila cijelo razdoblje renesanse. ³ Uporište za taj stav Burckhardt je pronašao u utjecaju antike na renesansu, koji je smatrao presudnim, posebice u području umjetnosti. ⁴ Naime, iznio je prosudbu da je preporod antičkih ideala za renesansu važan zbog toga što ona ne bi bila »uzvišena svjetsko-historijska nužnost (kao što je bila) kad bi se tako lako mogla odvojiti od toga.« ⁵ Da se renesansa uvelike oslanjala na antiku, doznajemo od Filipovića i Banić-Pajnić, koji su objasnili u čemu se sastojao preporod antike. Filipović je zapisao da je oživljavanje antike značilo postavljanje »antiteze osjetilne prirode i poganskog svijeta te ovozemaljskog čovjeka onom nadosjetilnom svijetu čuda i onozemaljskosti, koje je prožimalo tisućljetno kršćansko srednjovjekovlje.« ⁶ Banić-Pajnić je pak obrazložila da renesansa »razumijeva sebe uistinu kao pre-porađanje, i to prije svega kao preporađanje antičkog ideala čovjeka, antičkog stila mišljenja i djelovanja, njegujući ujedno samosvijest koja započinje nešto *novo*«. ⁷ Prema tome, ideja *preporoda* u renesansi odnosila se na preporod antičkih ideala koji su uvelike utjecali na promišljanja mislilaca tog razdoblja.

---

¹ Vladimir Filipović, *Filozofija renesanse i odabrani tekstovi filozofa*, Filozofska hrestomatija, sv. 3 (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1983), str. 10.

² Erna Banić-Pajnić, »Renesansna filozofija«, u: Erna Banić-Pajnić (priređivačica sveska), *Filozofija renesanse*. Hrestomatija filozofije, sv. 3 (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 7–42, na str. 9.

³ Jacob Burckhardt, *Kultura renesanse u Italiji* (Zagreb: Prosvjeta, 1997), str. 165.

⁴ Burckhardt, *Kultura renesanse u Italiji*, str. 165.

⁵ Isto.

⁶ Filipović, *Filozofija renesanse i odabrani tekstovi filozofa*, str. 13.

⁷ Banić-Pajnić, »Renesansna filozofija«, str. 9.

Kao sljedeće obilježje izdvajam uspostavljanje duhovne i intelektualne obnove. Ta obnova bila je, prema prosudbi Banić-Pajnić, odgovor na krizu sigurnosti nastale krajem srednjega vijeka.⁸ Duhovna i intelektualna obnova u renesansi bila je obnova interesa za važne filozofske teme, od kojih izdvajam obnovu interesa za promišljanja o čovjeku. To potvrđuje i Banić-Pajnić iskazom da se u renesansi radilo o nastojanju za obnovom »koja imade biti primarno obnova čovjeka«. Međutim, u renesansi se nije radilo samo o obnovi interesa za temu o čovjeku, već i o početku drugačijeg promišljanja o njemu. Kao što doznajemo 1961. godine od Paula Oskara Kristellera, u renesansi započinje promišljanje o čovjekovu dostojanstvu i povlaštenu položaju u svijetu.⁹ Upravo je problematika čovjeka, prema Filipovićevoj prosudbi, ona koja je prožimala čitav »revolucionarni duh Renesanse.«¹⁰ Dakle, ponovni interes za čovjeka potaknuo je renesansne mislioce na drugačija promišljanja o njemu, koja su bila poticajna za čitav renesansni duh.

Sljedeće obilježje prisutno u renesansi i u filozofiji u razdoblju renesanse jest sinkretizam. U razdoblju renesanse ne postoji, kao što je 1964. godine zamijetio Kristeller, nijedna filozofska ili teološka ideja, a nekmoli sklop ideja koji bi bio zajednički svim predstavnicima renesanse.¹¹ Ljerka Schiffler je 1993. godine zabilježila da je renesansa složena i heterogena cjelina koju obilježava »pluralizam njezinih pojavnosti«.¹² Taj pluralizam očitovao se i na području filozofije. Zbog toga je Banić-Pajnić postavila pitanje o »mogućnosti i legitimnosti govorenja o jednoj renesansnoj filozofiji«.¹³ Renesansu je obilježilo sinkretističko mišljenje i zbog toga što je odlikuje »raznolikost

---

⁸ Isto, str. 10.

⁹ Paul Oskar Kristeller, *Renaissance Thought. The Classic, Scholastic, Humanistic Strains* (New York: Harper Torchbooks, 1961), str. 20: »There is the emphasis on man, on his dignity and privileged place in the universe«.

¹⁰ Filipović, *Filozofija renesanse i odabrani tekstovi filozofa*, str. 12.

¹¹ Paul Oskar Kristeller, *Eight Philosophers of the Italian Renaissance* (Stanford: Stanford University Press, 1964), str. 159: »but that there is no single philosophical or theological idea, let alone any set of ideas, that is common to all Renaissance humanists.«

¹² Ljerka Schiffler, »Renesansa kao problem«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 19 (1993), str. 209–221, na str. 215.

¹³ Banić-Pajnić, »Renesansna filozofija«, str. 10.

filozofijsko-teologijskih tradicija«. ¹⁴ Filozofiju u razdoblju renesanse tako su uvelike oblikovale dvije filozofske tradicije: novoplatonizam i aristotelizam. Te tradicije težile su obnovi izvornih nauka Platona i Aristotela, pri čemu su se služile različitim načinima i izvorima. Dok su novoplatonovci Platona sagledavali i tumačili iz perspektive pogansko filozofsko-teološke tradicije i iz perspektive kršćanstva, renesansni aristotelovci oslanjali su se na Aristotelovu filozofiju posredovanu arapskim filozofima. ¹⁵ Međutim, kao što nas upućuje Banić-Pajnić, u renesansi je teško govoriti o nekom misliocu kao platonovcu ili aristotelovcu, ponajviše zbog brojnih pokušaja usklađivanja Platonova i Aristotelova nauka, zatim zbog ukazivanja na sličnosti učenja te dvojice filozofa i u konačnici zbog usklađivanja njihovih promišljanja s kršćanskom tradicijom. ¹⁶ Upravo je prisutnost brojnih misaonih pravaca i filozofskih škola u renesansi jedan od razloga zbog kojih nastaju poteškoće u vezi određivanja izvornosti promišljanja nastalih u tom razdoblju.

Iduće obilježje renesanse i filozofije u razdoblju renesanse koje ću obraditi jest nasljedovanje tradicije. Da je renesansa nasljedovala raznoliku tradiciju, istaknula je Banić-Pajnić, koja je kao primjere za to navela utjecaje istočnjačkih, kaldejskih, hermetičkih, antičkih i helenističkih škola i pravaca, kao i arapskih, židovskih, kabalističkih i kršćanskih tradicija na renesansnu misao. ¹⁷ Osim u sinkretizmu, utjecaj tradicije bio je prisutan i u čovjekovu odnosu spram onozemaljskog. Od Banić-Pajnić doznajemo da je čitavo ljudsko nastojanje u renesansi »usmjereno na postizanje i dostizanje božanskosti«. ¹⁸ Unatoč tome, renesansni mislioci nerijetko su bili kritični prema tim utjecajima. Prema Filipovićevim spoznajama, kritički stav prema tradiciji očitovao se u »*razbijanju sinteze* vjere i znanosti, teologije i filozofije, vječnih autoriteta i individualne naučne svijesti i spoznaje.« ¹⁹ Dakle, iako su u renesansi

---

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto, str. 30.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto, str. 10.

¹⁸ Isto, str. 16.

¹⁹ Filipović, *Filozofija renesanse i odabrani tekstovi filozofa*, str. 130.

zamjetni brojni slučajevi utjecaja srednjovjekovnih zasada, isto su tako zamjetna i propitivanja njihovih vrijednosti. Zbog toga je opravdan govor o renesansi kao o razdoblju koje je kritiziralo temelje na kojima je ono počivalo. Značajnu ulogu pri obilježju renesanse kao razdoblja koje nije samo nasljedovalo utjecaje tradicije, već je nastojalo ponuditi nešto novo, imale su prirodne znanosti. Filipović je zabilježio da su one odbacile »tradicionalni silogističko-deduktivni način obradbe problema«, potom da su temeljile »svoje znanje ne samo na promatranju, nego i na mjerenju i računanju« te da su davale »prednost indukciji pred dedukcijom«, zbog čega su predstavljale »revolucionarnu parolu na početku Novoga vijeka.«²⁰ Da je renesansa težila za nečim novim, potvrđuje i Filipovićeva tvrdnja da je prirodna znanost tog razdoblja rušila »stare autoritete i krčila kritički i pravi znanstveni put novom ljudskom istraživanju«, čime je »stvarala nove temelje i raskrnicu nove kritičke filozofske misli.«²¹ Važan čimbenik u renesansnoj prirodnoj znanosti bila je matematika. Prema mišljenju Banić-Pajnić, upravo se »u tekstovima renesansnih filozofa što se bave matematikom« ponajviše očituje u kojoj je mjeri »renesansno filozofijsko mišljenje tek priprava novovjekovnog prirodnoznanstvenog, na matematici utemeljena stava.«²² Te spoznaje dodatno idu u prilog tezi da je u razdoblju renesanse prisutna težnja ne samo za nasljedovanjem i kritikom, već i za uspostavom novih nagnuća.

Zbog nasljedovanja brojnih obilježja iz prethodnih razdoblja, dakle antike i srednjeg vijeka, kao i zbog sinkretizma te zbog utjecaja koji je renesansa polučila na razdoblje koje je uslijedilo, za renesansu je značajan problem epohalnosti. Zato je Banić-Pajnić zaključila da se o renesansi treba govoriti kao o razdoblju »između«, jer još uvijek nasljeduje srednji vijek u formi i sadržaju, no nudi i kritiku srednjovjekovnog svjetonazora te inzistira na *novumu*.²³ Iz tih je razloga renesansu odredila kao epohu prijelaza, za koju je svojstveno

---

²⁰ Isto, str. 48–49.

²¹ Isto, str. 57.

²² Banić-Pajnić, »Renesansna filozofija«, str. 25.

²³ Isto, str. 15.

koegzistiranje »‘više ne’ (srednjovjekovlja) i »‘još ne’ (novovjekovlja)«. ²⁴ Unatoč brojnim problemima u vezi epohalnosti renesanse, istraživači razdoblje renesanse najčešće smještaju u 15. i 16. stoljeće. ²⁵ Međutim, zbog poteškoća u prepoznavanju strogih razlika između renesanse i srednjega te novoga vijeka, pitanje epohalnosti i dalje ostaje otvorenim.

3. Renesansa u misli Friedricha Nietzschea i Martina Heideggera

U ovom poglavlju ukazat ću na obilježja renesanse i filozofije u renesansi koja smatram prepoznatljivima u opusu dvojice filozofa iz kasnijeg razdoblja u povijesti filozofije. To ću učiniti na primjeru odnosa Martina Heideggera prema novovjekovnoj tradiciji i na primjeru Heideggerova odnosa prema Friedrichu Nietzscheu. Pritom ću dokazati da su u Heideggerovoj filozofiji i u odnosu prema Nietzscheu prisutna sljedeća renesansna obilježja: odnos prema tradiciji, sinkretizam, težnja za uspostavom novog filozofskog promišljanja te duhovna i intelektualna obnova.

Najprije ću obraditi Heideggerov odnos prema tradiciji, za koji smatram da obiluje nasljedovanjem njezinih utjecaja uz istodoban kritički odmak. Razdoblje suvremene filozofije, kao i razdoblje renesanse, obilježeno je brojnim utjecajima raznih filozofskih struja mišljenja. Prema procjeni Milana Galovića iz 1996. godine, u razdoblju između dvaju svjetskih ratova postojala je »cijela jedna materijalistička, empiristička i pozitivistička novovjekovna tradicija, koja se obnovila u 20. stoljeću«. ²⁶ Da se filozofija 20. stoljeća uvelike zasniva na novovjekovnoj tradiciji, Galović je zaključio stavom da »od Descartesa do danas filozofija mahom nosi ‘pečat novovjekovlja’, što su ga, unatoč razlikama, zajedno iskovali Descartes, Kant i engleski empiristi.« ²⁷ Da je to slučaj i u Heideggera, potvrđuje Danilo Pejović, koji je 1979. godi-

---

²⁴ Isto.

²⁵ Isto, str. 9.

²⁶ Milan Galović, »Filozofija u 20. stoljeću«, u: Milan Galović (priređivač sveska), *Suvremena filozofija II*. Hrestomatija filozofije, sv. 8 (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 7–47, na str. 10.

²⁷ Galović, »Filozofija u 20. stoljeću«, str. 11.

ne procijenio da se i Heideggerova filozofija uvelike oslanjala na tradiciju.²⁸ Prema njegovu mišljenju, za Heideggera bi se »moglo utvrditi da osim elemenata koji odaju raspad staroga – obnavljanje prošlih filozofema – sadrži i nabujale elemente novoga, naime odlučniju kritiku osnovnih kategorijalnih struktura novovjekovnog filozofiranja, pa i pokušaje *prijelaza* na drugačije pozicije što otvaraju nove obzore.«²⁹ Od njega doznajemo i to da Heidegger nije nasljedovao samo ideje novovjekovne filozofije već i »sva iskustva prošlosti i sadašnjosti« Europe.³⁰ Međutim, Heidegger nije samo nasljedovao tradiciju već ju je često kritizirao. Prema Pejovićevim spoznajama, Heidegger je, među ostalim, zasnovao kritiku »nauke o 'realnosti izvanjskog svijeta'« te izvršio »reviziju tradicionalnog pojma istine«.³¹

U nastavku ću ukazati na prisutnost sinkretizma u Heideggerovoj misli. Da je Heideggerova filozofija bila oblikovana brojnim utjecajima, također doznajemo od Pejovića, koji je zabilježio da se Heidegger pri tematiziranju sudbine Zapada upustio u »dijalog s najvećim misliocima prošlosti, pa se zato ne može 'tačno utvrditi' tko je na njega više utjecao«.³² Potom je Pejović nabrojao neke od tih utjecaja: »u njegovim najranijim spisima osjeća se školski utjecaj Rickerta, pri formiranju njegovih zrelijih nazora znatnu ulogu igraju Husserl i Dilthey, ali se ne može potpuno zanijekati ni prisutnost Kierkegaarda i njemačkog idealizma«, dok u posljednjem razdoblju njegova filozofiranja u prvi plan dolaze »predsokratovci i Nietzsche.«³³ Da se Heidegger u svojim promišljanjima nerijetko koristio naucima prethodnika, doznajemo i od Damira Barbarića, koji je 1996. godine zapisao da je Heidegger bio »upućen na to da vlastite filozofijske korake poduzima gotovo uvijek i jedino u stalnom kritičkom sučeljavanju s najznačajnijim filozofima cjelokupne

---

²⁸ Danilo Pejović, *Suvremena filozofija Zapada i odabrani tekstovi*, Filozofska hrestomatija, sv. 9 (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1979), str. 10.

²⁹ Pejović, *Suvremena filozofija Zapada i odabrani tekstovi*, str. 10.

³⁰ Isto, str. 143.

³¹ Isto, str. 151.

³² Isto, str. 145.

³³ Isto.

predaje, do te mjere čak da je ponekad dospijevao u sumnju oko toga je li mu uopće suđeno polučiti nešto odista vlastito.«³⁴ Zbog ukazivanja na brojne utjecaje na Heideggerovu misao, može se zaključiti da je Heidegger bio izvršno upućen u nauke prethodnika.

Osim nasljedovanja tradicije i kritičkog odmaka, Heidegger je težio uspostaviti nešto novo. Tako je Pejović potvrdio da je Heidegger svojim promišljanjima učinio »grandiozan pokušaj nadilaženja« brojnih filozofskih problema i da je načinio »svoju sliku samoga toka zapadnjačke metafizike«. ³⁵ Osim toga, Heideggerovo mišljenje predstavljalo je napor da se »jaz između općenitog i pojedinačnog, apstraktnog i konkretnog definitivno premosti u iznalaženju jednog novog temelja filozofije.«³⁶ Dakle, osim što je raspravljao o pitanjima iz povijesti filozofije, Heidegger je na njih nastojao odgovoriti na novi način, kojim bi uspostavio početke nove filozofije.

Na kraju ću ukazati na prisutnost duhovne i intelektualne obnove u Heideggerovoj filozofiji na primjeru njegova odnosa prema Nietzscheu, a po pitanju stavova o istini. Da je opravdano dovesti u odnos ovu dvojicu filozofa, svjedoče barem dva podatka. Prvo, Heidegger je napisao studije o Nietzscheovoj filozofiji koje su objavljene u čak četiri sveska. Drugo, brojni povjesničari filozofije ukazali su na utjecaj koji je Nietzscheova filozofija ostvarila na Heideggerovu misao. Ovdje ću izdvojiti prosudbu Damira Barbarića da je Heidegger tijekom bavljenja filozofijom vodio »misaoni razgovor ponajprije s Hölderlinom i Nietzscheom.«³⁷ Prema spoznajama Borislava Mikulića iz 1998. godine, jedno od najvažnijih stavki u kojima je Nietzsche utjecao na Heideggera jest pitanje istine.³⁸ Za potrebe prikaza Heideggerova i Nietzscheova odnosa oslonit ću se na njihova promišljanja o istini iz perspek-

---

³⁴ Damir Barbarić, »Martin Heidegger«, u: Milan Galović (priredivač sveska), *Suvremena filozofija II*. Hrestomatija filozofije, sv. 8 (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 425–471, na str. 460.

³⁵ Pejović, *Suvremena filozofija Zapada i odabrani tekstovi*, str. 143.

³⁶ Isto, str. 146.

³⁷ Barbarić, »Martin Heidegger«, str. 432.

³⁸ Borislav Mikulić, »Nietzsche versus Heidegger«, *Filozofski godišnjak – glasnik Instituta za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu* 1 (Beograd, 1988), str. 101–135, na str. 103.

tive sljedećih djela: Heideggerova djela *Vom Wesen der Wahrheit* (*O biti istine*) i Nietzscheova djela *Über Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinne* (*O istini i laži u izvanmoralnom smislu*). Kako bih jasnije ukazala na mjesta podudaranja i razilaženja te dvojice filozofa, njihove stavove iznijet ću kronološki. Dakle, najprije ću iznijeti Nietzscheove stavove, a zatim Heideggerove.

U djelu *O istini i laži u izvanmoralnom smislu* Nietzsche je propitivao što je to *istina po sebi*. Budući da je istinu smatrao u potpunosti antropomorfnom, zaključio je da *istine po sebi* nema bez čovjekova tumačenja.³⁹ Zbog toga što je smatrao da istina ovisi o čovjekovu tumačenju, Nietzsche je bio poklonik stava da postoji više istina.⁴⁰ Te istine određivao je kao iluzije za koje su ljudi zaboravili da su iluzije te kao istrošene i osjetilno slabe metafore.⁴¹ Prema spoznajama Janka Mrevljea Lozara iz 2017. godine, upravo je Nietzscheovo inzistiranje na tome da se stvari više ne mogu sagledavati iz dualizma biti i stvari, budući da između njih ne postoji podudarnost, utjecalo na Heideggerovo shvaćanje fenomena utemeljenih na istini.⁴² To potvrđuje

---

³⁹ Friedrich Nietzsche, »Ueber Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinne.«, str. 873–890, u: Friedrich Nietzsche, »Nachgelassene Schriften«, str. 511–890, u: Giorgio Colli und Mazzino Montinari (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Die Geburt der Tragödie. Unzeitgemäße Betrachtungen*, Kritische Studienausgabe [Band 1] (Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1999), na str. 883: »sie [Wahrheit] ist durch und durch anthropomorphisch und enthält keinen einzigen Punct, der 'wahr an sich', wirklich und allgemeingültig, abgesehen von dem Menschen, wäre.« Usp. Friedrich Nietzsche, *O istini i laži u izvanmoralnom smislu*, preveo i priredio Damir Barbarić (Zagreb: Matica hrvatska, 1999), str. 14.

⁴⁰ Nietzsche, »Ueber Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinne.«, str. 886: »denn es giebt furchtbare Mächte, die fortwährend auf ihn eindringen, und die der wissenschaftlichen Wahrheit ganz anders geartete 'Wahrheiten'«. Usp. Nietzsche, *O istini i laži u izvanmoralnom smislu*, str. 18.

⁴¹ Nietzsche, »Ueber Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinne«, str. 880–881: »die Wahrheiten sind Illusionen, von denen man vergessen hat, dass sie welche sind, Metaphern, die abgenutzt und sinnlich kraftlos geworden sind, <...>«. Usp. Nietzsche, *O istini i laži u izvanmoralnom smislu*, str. 12.

⁴² Janko Lozar M.[revlje], »Nietzsche and Heidegger«, *Synthesis Philosophica* 23/1 (2008), str. 121–133, na str. 128: »Nietzsche actually goes further in saying that if there is a collapse of the agreement between essences and appearances, things can no longer be thought through this duality [...] This, however, already paves the way to Heidegger's concept of the thing as phenomenon, to *phainomenon*, discussed in *Being and Time*, as grounded in the truth as *aletheia*.«

Heideggerov stav iz djela *O biti istine*, kojim se kritizira tradicionalno shvaćanje istine, a potom nudi drukčije tumačenje njezine odredbe kao podudaranja iskaza i stvari.⁴³ Osim toga, Heidegger je, poput Nietzschea, smatrao da ne postoji samo jedna istina, već da postoje i, primjerice, istine praktičnog životnog iskustva, istine privredne računice, istine tehničkog razmišljanja ili političke mudrosti, istine znanstvenog istraživanja ili umjetničkog oblikovanja te istine misaonog razmatranja ili kultne vjere.⁴⁴ Unatoč tim podudarnostima, Heideggerovi stavovi o istini razlikuju se od Nietzscheovih. Dok je, prema Mikulićevoj prosudbi, negativno-kritički stav spram istine »osnovna Nietzscheova značajka«, Heideggerovo filozofiranje Mikulić je opisao kao stremljenje prema »novim utemeljenjem istine«. ⁴⁵ Dakle, stavovi Heideggera i Nietzschea podudarni su po pitanju naravi istine, dok se razlikuju kada je riječ o stavu prema njezinoj važnosti i korisnosti.

4. Zaključak

Ideja *preporoda* u renesansi očitovala se u obnovi antičkih ideala povratka prirodi i stava spram onostranosti. Ideji *preporoda* bilo je blisko renesansno obilježje duhovne i intelektualne obnove, koja se posebice odnosila na obnovu interesa za čovjeka. Zbog prisutnosti brojnih filozofsko-teoloških tradicija i pluralizma filozofskih misaonih pravaca, renesansno mišljenje, pa tako i

---

⁴³ Martin Heidegger, »Vom Wesen der Wahrheit«, u: Friedrich-Wilhelm von Herrmann (hrsg.), *Martin Heidegger. Gesamtausgabe*, Abteilung 1, Band 9 (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1976), str. 177–202, na str. 179–180: »Wahrsein und Wahrheit bedeuten hier Stimmen, und zwar in der gedoppelten Weise: einmal die Einstimmigkeit einer Sache mit dem über sie Vorgemeinten und zum andern die Übereinstimmung des in der Aussage Gemeinten mit der Sache.« Usp. Martin Heidegger, »O biti istine«, preveo Ivan Kordić, u: Ivan Kordić, *O biti istine: filozofske studije* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1996), str. 273–295, na str. 275–276.

⁴⁴ Heidegger, »Vom Wesen der Wahrheit«, str. 177: »ob die Wahrheit jeweils eine Wahrheit der praktischen Lebenserfahrung oder einer wirtschaftlichen Berechnung, je die Wahrheit einer technischen Überlegung oder der politischen Klugheit, im besonderen eine Wahrheit der wissenschaftlichen Forschung oder einer künstlerischen Gestaltung, oder gar die Wahrheit einer denkenden Besinnung oder eines kultischen Glaubens ist.« Usp. Heidegger, »O biti istine«, str. 273.

⁴⁵ Mikulić, »Nietzsche versus Heidegger«, str. 105.

ono o čovjeku, najčešće se opisuje kao sinkretističko, a čime se očituje utjecaj koji je tradicija ostvarila na renesansnu misao. Iako je taj utjecaj uvelike oblikovao promišljanja renesansnih mislilaca, u renesansi bilo je prisutno i kritičko sagledavanje njezinih zasada. Iz tih kritika pojavila se težnja renesansnih mislilaca za uspostavom novog načina promišljanja, koji je potaknuo nastanak novog vijeka. Zbog bliskosti sa srednjim i novim vijekom, prisutne su poteškoće u vezi određenja početka i kraja razdoblja renesanse. Premda je pitanje njezine epohalnosti i dalje otvoreno, povjesničari filozofije renesansu najčešće smještaju u 15. i 16. stoljeće.

U Heideggerovu odnosu prema ranijim razdobljima i u njegovu odnosu prema Friedrichu Nietzscheu prepoznala sam sljedeća renesansna obilježja: odnos prema tradiciji, sinkretizam, nastojanje za uspostavom nečeg novog te duhovnu i intelektualnu obnovu. Heideggera je, kao i cijelu suvremenu filozofiju, ponajviše oblikovala novovjekovna tradicija. Osim što je baštiniio tu tradiciju, zbog čega u njegovu mišlju postoje obilježja sinkretizma, kao i zbog toga što je istodobno nerijetko kritizirao njezine ideje, nastala su njegova promišljanja koja sugeriraju da je nastojao ponuditi nove filozofske stavove. Jedan od primjera toga jest Heideggerova obnova i novi način promišljanja o istini, što se ponajviše očituje na primjeru njegova odnosa prema Nietzscheu. U promišljanjima o istini Heidegger je iskazao poznavanje Nietzscheova opusa, i to tako da je u nekim slučajevima nasljedovao njegovu misao, dok je u nekim slučajevima zagovarao drugačije mišljenje. Osim što su obojica kritizirali tradicionalno razumijevanje istine, zastupali su mišljenje da ne postoji samo jedna istina. Međutim, dok je Nietzsche istinu opisao kao štetnu, Heidegger je bio pobornik stava da je istina presudna za filozofiju. Ovogodišnja tema studentskog filozofskog simpozija počiva na dubokom tragu koji je renesansa ostavila na razdoblja koja su uslijedila. Budući da su brojna pitanja renesanse i dalje neodgovorena i otvorena, ta tema nudi mogućnost za razne pristupe i poticajna je za istraživanje. Stoga, smatram da je opravdano očekivati da će se o tim temama očitovati sljedeće generacije studenata filozofije te drugih društvenih i humanističkih, pa i prirodnih znanosti.

5. Literatura

Banić-Pajnić, Erna. 1996. »Renesansna filozofija«, u: Erna Banić-Pajnić (priređivačica sveska), *Filozofija renesanse*. Hrestomatija filozofije, sv. 3 (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 7–42.

Barbarić, Damir. 1996. »Martin Heidegger«, u: Milan Galović (priređivač sveska), *Suvremena filozofija II*. Hrestomatija filozofije, sv. 8 (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 425–471.

Burckhardt, Jacob. 1997. *Kultura renesanse u Italiji* (Zagreb: Prosvjeta, 1997).

Filipović, Vladimir. 1983. *Filozofija renesanse i odabrani tekstovi filozofa*, Filozofska hrestomatija, sv. 3 (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1983).

Galović, Milan. 1996. »Filozofija u 20. stoljeću«, u: Milan Galović (priređivač sveska), *Suvremena filozofija II*. Hrestomatija filozofije, sv. 8 (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 7–47.

Heidegger, Martin. 1976. »Vom Wesen der Wahrheit«, u: Friedrich-Wilhelm von Herrmann (hrsg.), *Martin Heidegger. Gesamtausgabe*, Abteilung 1, Band 9 (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1976), str. 177–202.

Heidegger, Martin. 1996. »O biti istine«, preveo Ivan Kordić, u: Ivan Kordić, *O biti istine: filozofske studije* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1996), str. 273–295.

Kristeller, Paul Oskar. 1961. *Renaissance Thought. The Classic, Scholastic, Humanistic Strains* (New York: Harper Torchbooks, 1961).

Kristeller, Paul Oskar. 1964. *Eight Philosophers of the Italian Renaissance* (Stanford: Stanford University Press, 1964).

M.[revlje] Lozar, Janko. 2008. »Nietzsche and Heidegger«, *Synthesis Philosophica* 23/1 (2008), str. 121–133.

Mikulić, Borislav. 1998. »Nietzsche versus Heidegger«, *Filozofski godišnjak – glasnik Instituta za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu 1* (Beograd, 1988), str. 101–135.

Nietzsche, Friedrich. 1999. »Ueber Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinne.«, str. 873–890, u: Friedrich Nietzsche, »Nachgelassene Schriften«, str. 511–890, u: Giorgio Colli und Mazzino Montinari (hrsg.), *Friedrich Nietzsche: Die Geburt der Tragödie. Unzeitgemäße Betrachtungen*, Kritische Studienausgabe [Band 1] (Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1999).

Nietzsche, Friedrich. 1999. *O istini i laži u izvanmoralnom smislu*, preveo i priredio Damir Barbarić (Zagreb: Matica hrvatska, 1999).

Pejović, Danilo. 1979. *Suvremena filozofija Zapada i odabrani tekstovi*, Filozofska hrestomatija, sv. 9 (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1979).

Schiffler, Ljerka. 1993. »Renesansa kao problem«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 19 (1993), str. 209–221.

RENESE U FILOZOFIJI

7. Studentski filozofski simpozij

**Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
i Hrvatskog filozofskog društva**

Program simpozija

RENESE U FILOZOFIJI

7. Studentski filozofski simpozij

Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
i Hrvatskog filozofskog društva

PROGRAM

ČETVRTAK, 4. svibnja 2017.

Dvorana 54 Filozofskog fakulteta, Lorenza Jägera 9, Osijek

- 9.00–9.30   **Pozdravne riječi i otvaranje simpozija**
- **prof. dr. sc. Vladimir Šišljagić**, župan Osječko-baranjske županije
  - **Stjepan Čurčić**, predsjednik Sveučilišnog studentskog zbora Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
  - **doc. dr. sc. Davor Balić**, voditelj Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
  - **Hrvoje Potlimbrzović**, asistent, koordinator simpozija i predsjednik Programskog odbora simpozija
  - **prof. dr. sc. Loretana Farkaš**, dekanica Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
- 9.30–9.45   **Marijana Josipović** (Osijek): Katolička crkva u renesansi: kriza papinstva, pad autoriteta Crkve i njihov utjecaj na renesansnu filozofsku misao
- 9.45–10.00   **Milan Potpara** (Novi Sad): Određivanje neodredivog: uticaj hrišćanstva na renesansne filozofije prirode

- 10.00–10.15 **Mirjana Crnković** (Osijek): Renesanse feminizma trećeg vala
- 10.15–10.30 *Rasprava*
- 10.30–10.45 *Pauza*
- 10.45–11.00 **Josip Ćapin** (Zadar): Utjecaj Machiavellijeva *Vladara* na Nietzscheovu misao
- 11.00–11.15 **Arnela Podbićanin** (Tuzla): Filozofija politike Hasana Pruščaka
- 11.15–11.30 **Alen Žuškić** (Osijek): Utjecaj Lockeova pojma *suverena* na izradu američke *Deklaracije nezavisnosti* i Ustava Sjedinjenih Američkih Država
- 11.30–11.45 **Juraj Gerovac** (Osijek): Stavovi Vittorija Höslea o promjeni moralno-političke paradigme
- 11.45–12.00 *Rasprava*
- 12.00–12.15 *Pauza*
- Pozvano predavanje**
- 12.15–12.45 **Erna Banić-Pajnić** (Zagreb): Hrvatski renesansni filozofi i matematika
- 12.45–13.15 *Rasprava*
- 13.15–15.30 **Pauza za ručak**
- 15.30–15.45 **Anamaria Brkić** (Osijek): Grisogonova promišljanja o filozofiji prirode u spisu *De pronosticis egritudinum per dies creticos*
- 15.45–16.00 **Viktorija Šokčević** (Osijek): Stavovi Frane Petrića o oponašanju u pjesništvu
- 16.00–16.15 **Ivan Peović** (Split): Teorija i praksa: republikanska filozofija u dalmatinskim komunama

- 16.15–16.30 **Marko Delić** (Split): Zanchijeva kritika okazionalističkog i harmonijskog poimanja odnosa duše i tijela
- 16.30–16.45 *Rasprava*
- 16.45–17.00 *Pauza*
- 17.00–17.15 **Domagoj Šimić** (Osijek): Eseji Michela de Montaignea: o čovjekovu životu i smrti
- 17.15–17.30 **Lazar Petković** (Novi Sad): Montenj u povesti razumevanja smrti
- 17.30–17.45 **Tomislav Kazimić** (Osijek): Renesansna obilježja misli Renéa Descartesa
- 17.45–18.00 *Rasprava*

Predstavljanje knjige

- 18.00–18.30 **Erna Banić-Pajnić, Bruno Ćurko, Mihaela Girardi-Karšulin, Ivica Martinović (urednici), Juraj Dragišić (Georgius Benignus): život i djela (Zagreb: Institut za filozofiju, 2016).**

Predstavljajući:

- prof. dr. sc. Erna Banić-Pajnić
- doc. dr. sc. Davor Balić
- Marijana Josipović

- 18.45 *Završetak prvog dana simpozija*

PETAK, 5. svibnja 2017.

- 9.30–9.45 **Nera Horvat** (Zagreb): Čovjek u renesansi
- 9.45–10.00 **Bernard Špoljarić** (Zagreb): Obnova paradigme etičke refleksije
- 10.00–10.15 **Stefan Elezović** (Tuzla): Virtuelnost realnosti
- 10.15–10.30 *Rasprava*

10.30–10.45 *Pauza*

Pozvano predavanje

10.45–11.15 **Mislav Ježić** (Zagreb): Renesanse u filozofiji na Zapadu i u Indiji

11.15–11.45 *Rasprava*

Predstavljanje knjige

11.45–12.15 **Mislav Ježić**, *Hellada i Indija. Poredbenofilozofijske rasprave* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, Školska knjiga, 2017).

Predstavljajući:

- akademik Mislav Ježić

- Demian Papo

12.15–15.00 **Pauza za ručak**

15.00–15.15 **Milena Radović** (Split): Humeov i Popperov pristup problemu indukcije

15.15–15.30 **Vanessa Kupina** (Osijek): Burkeova i Paineova stajališta o slobodi i revoluciji

15.30–15.45 **Ivan Vranješ** (Osijek): Uloga sofista u povijesti filozofije

15.45–16.00 *Rasprava*

16.00–16.15 *Pauza*

16.15–16.30 **Ena Mijolović** (Osijek): Promjena slike svijeta od Leibniza do Schopenhauera

16.30–16.45 **Žarko Cicović** (Novi Sad): Niče protiv dijalektike: preispitivanje mogućnosti jednog dijaloga

16.45–17.00 **Lana Lončar** (Osijek): Nietzscheova obnova čovjeka

17.00–17.15 *Rasprava*

17.15–17.30 *Pauza*

- 17.30–17.45 **Ivo Alebić** (Zagreb): Problem *jednoga* u filozofiji Giordana Bruna
- 17.45–18.00 **Aleksandar Ostojić** (Novi Sad): Đordano Bruno i jezik beskonačnosti: *ars combinatorica* kao izvor saznanja i jedinstvo univerzuma
- 18.00–18.15 **Anja Cmiljanović** (Novi Sad): Renesansna naučna metoda u XVII. veku: Isak Njutn
- 18.15–18.30 *Rasprava*
- 18.30–19.00 **Završna rasprava i zatvaranje simpozija**

RENEŠANSE U FILOZOFIJI

7. Studentski filozofski simpozij

**Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
i Hrvatskog filozofskog društva**

Sažeci izlaganja

IVO ALEBIĆ

student 4. godine preddiplomskog studija filozofije

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Problem *jednoga* u filozofiji Giordana Bruna

Giordano Bruno (1548–1600), jedan od znamenitih renesansnih mislilaca, zbog svojih je stavova imao poteškoća s crkvenim vlastima i inkvizicijom, koja ga je osudila na smrt. U ovom izlaganju posvetit ću se njegovim stavovima o *jednom*, koje je 1584. godine zapisao u djelu *De la causa, principio et uno* (*O uzroku, počelu i jednom*). Pritom ću se usmjeriti na njegovo promišljanje *svega* kao *jednoga*. Kao što doznajemo od Branka Bošnjaka iz predgovora prijevoda Brunova spisa na hrvatski jezik iz 1985. godine, svemir je za Bruna sve: »najveće, jedno, univerzalno.« Prema Brunovu mišljenju, svemiru su također svojstvena sljedeća obilježja: nije mjerljiv, niti je mjera; ne obuhvaća sebe, jer nije veći od sebe; nije obuhvaćen sobom, jer nije manji od sebe; ne uspoređuje se jer nije nešto i nešto drugo, već jedan i isti. Budući da je isto i jedno, on u sebi nema bića, zbog čega nema ni dijelove. S obzirom na to da nema dijelove, nije složen. Osim toga, Bošnjak nas je uputio da je Bruno smatrao da je svemir do te mjere duša, da nije duša, jer je bez razlike sve, i zato je jedno, zbog čega je došao do zaključka da je svemir jedan. Posljedično tome, Bošnjak je zaključio da su za Bruna sve stvari u svemiru, a svemir je u svim stvarima, mi smo u njemu, on je u nama te je na taj način sve savršeno jedinstvo.

Brunove iskaze o *jednom* usporedit ću sa zapisima predsokratovca Parmenida koji je zastupao mišljenje da »bitak jest«, a »nebitak nije«. Međutim, upravo se govorom o nebitku njemu pripisuje bitak, tako da u konačnici bitak i nebitak čine *jedno*.

Hrvatski renesansni filozofi i matematika

Povjesničari filozofije i znanosti još uvijek vode žive rasprave oko pitanja koliko je ponovno oživiljeni interes za platoničko filozofijsko nasljeđe u renesansi doprinio uspostavljanju novovjekovne na matematici utemeljene prirodne znanosti. Ključno je pritom pitanje koliko je intenzivirano bavljenje Platonovom filozofijom, potaknuto prije svega prijevodima njegovih djela na latinski sredinom 15. stoljeća, utjecalo na porast interesa za matematiku i na drugačije sagledavanje njezine primjene.

Činjenica je da se gotovo svi renesansni platoničari na ovaj ili onaj način dotiču matematike. To potvrđuju i djela trojice hrvatskih renesansnih filozofa, deklariranih platoničara: Federika Grisogona, Frane Petrića i Pavla Skalića. Na primjeru njihovih djela nastojimo pokazati kako se njihovo poimanje uloge i primjene matematike, utemeljeno na pitagorejsko-platoničkoj tradiciji, razlikuje od primjene matematike koju nalazimo u Galileja te u okviru novovjekovne prirodne znanosti nakon njega.

Analiza djela trojice hrvatskih renesansnih filozofa u kojima oni obrađuju pitanja vezana uz ono matematičko pokazuje, kako se ipak i njihovo, zapravo novoplatoničko poimanje matematike, koje se temelji na stavu da je sve u materijalnom svijetu stvoreno prema umskim uzorima, brojevima i geometrijskim likovima, u određenim aspektima može sagledati kao svojevrsna priprava nove i drugačije primjene matematike.

ANAMARIA BRKIĆ

studentica 3. godine preddiplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

**Grisogonova promišljanja o filozofiji prirode u spisu
*De pronosticis egritudinum per dies creticos***

U spisu zadarskog renesansnog mislioca Federika Grisogona (1472–1538) *De pronosticis egritudinum per dies creticos* (*O prognoziranju bolesti po kritičnim danima*), koji se nalazi u njegovu drugom zborniku *De modo collegiandi, pronosticandi, et curandi febres necnon de humana felicitate ac denique de fluxu et refluxu maris* (*O načinu dijagnosticiranja u kolegiju, prognoziranju i liječenju groznica, kao i o ljudskoj sreći i napokon o morskoj plimi i oseci*) iz 1528. godine, zastupljena su njegova promišljanja o temama iz filozofije i medicine. U njemu se Grisogono bavio predviđanjem kritičnih dana bolesti na temelju promatranja zvijezda. Pritom je nerijetko ukazivao na ulogu astronomije u liječništvu te je zapisao da »liječniku u prognoziranju nijedna druga znanost ne može pomoći kao astronomija«. Da su astronomija i liječništvo u renesansi imali status znanosti doznajemo iz monografije Žarka Dadića *Povijest znanosti i prirodne filozofije u Hrvata* iz 2015. godine. U njoj je Dadić u područja koja pripadaju filozofiji prirode, a koju je najprije svrstao u red egzaktnih znanosti, uvrstio »astronomiju, kemiju, meteorologiju, geologiju, mineralogiju, alkemiju, botaniku, zoologiju, anatomiju i medicinu«.

Za prognoziranje bolesti Grisogonu je bilo važno i pitanje spoznaje. Naime, smatrao je da je moguće spoznati bit bolesti na temelju njezinih apriornih i aposteriornih uzroka. Prema njegovu mišljenju, apriorni uzroci su nebeska tijela, a aposteriorni uzroci su popratne pojave bolesti. Uz to, zastupao je i mišljenje da je ta mogućnost rezultat kauzalnog utjecaja supralunarne na sub-lunarnu regiju svijeta. U ovom izlaganju usmjerit ću se na prirodnofilozofsku sastavnicu Grisogonova spisa, točnije na njegovo razumijevanje astrologije i astronomije, ustrojstva svijeta utemeljenog na uzročnosti te astrološke medicine.

ŽARKO CICOVIĆ

student 4. godine osnovnih studija filozofije

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

**Niče protiv dijalektike:
preispitivanje mogućnosti jednog dijaloga**

Duh savremenosti proizveo je potrebu stalnih renesansi dijalektičkog preispitivanja stvarnosti, naročito preko analize i novih tumačenja tekstova Georga Vilhelma Fridriha Hegela (1770–1831) i Karla Marksa (1818–1883). Jedna od takvih renesansi može da se prepozna i u našem vremenu. Naročit primjer za to jeste takozvana stand-up promocija Hegelove i Marksove misli u radu slovenačkog filozofa Slavoj Žižeka. S druge strane, u istoriji filozofije primećujemo i rađanje antipoda dijalektičke misaonosti, čiji je jedan od istaknutijih protivnika bio Fridrih Niče (1844–1900).

U skladu s problemima koje nam postavlja vlastito vreme, u ovom izlagnju preispitaću odnos Ničeove i Hegelove filozofije. Zbog kompleksnosti njihova odnosa, bilo da je reč o njihovu potpunom razilaženju, bilo da je reč o njihovim teže uočljivim sličnostima, u izlaganju ću da se usmerim samo na Ničeov odnos prema dijalektici i konsekvencama koje iz tog odnosa proističu. Na tom polju stvar je jedinstvena, počevši od Ničeove i Hegelove afirmacije Heraklitova mišljenja, do revolucionarnog odnosa prema logici pa i samoj filozofiji, u kojoj se tradicionalno mišljenje pokazuje kao nepodobno za razumevanje haotične i proturečne stvarnosti. To početno prijateljstvo u Ničeovu delu razotkriva se kao veliko neprijateljstvo i suparništvo. Dakle, u izlaganju ću da se bavim i analizom tog odnosa te mestima njihova afiniteta i diskrepancije. Takođe, konsekventno predmetu ispitivanja, na kraju ću da ukažem i na problem uspostavljanja i produktivnosti dijaloga između te dvojice mislilaca.

ANJA CMILJANOVIĆ

studentica master studija filozofije

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Renesansa naučnog metoda u XVII. veku: Isak Njutn

U istoriji nauke, XVII. vek uglavnom se označava kao vreme njezina procvata, preporoda njezine metodologije te konačnog osamostaljivanja od filozofije. Kao najznačajnija figura tog perioda, opravdano se ističe Isak Njutn (1643–1727), čije je delo *Philosophiae naturalis principia mathematica* (*Matematički principi prirodne filozofije*) iz 1687. godine označilo konačan raskid s dotadašnjim razumevanjem nauke, zasnovanom na aristotelovskoj paradigmi naučnog mišljenja, koja se protezala tokom celog srednjeg veka. Njutnovi *Principi* sadržinski predstavljaju dovršetak procesa započetog još kod renesansnih mislilaca i naučnika, poput Bejkona, Galileja, Kopernika i Keplera. Njegov eksperimentalni metod, koji se sastoji od stavljanja iskustva u središte naučnog interesa, te matematička formulacija prirodnih zakona i njihova univerzalizacija jesu krajnji dometi razvoja naučnog metoda. Premda taj metod vuče korene iz renesansne naučne misli, ipak stoji u razlici spram nje. Ono što je kod Njutna revolucionarno jeste postavljanje i izvođenje opšteg mehaničkog principa unifikacije prirode izraženog matematičkim jezikom. Tim postupkom on je prvi put u istoriji nauke izveo sistem sveta kao skup znanja o materiji, prostoru, vremenu i kretanju, i to na fundamentalno drugačijim osnovama od onih koje su važile još od Aristotela. Stoga, tek s Njutnom može da se govori o konačnom raskidu s tada tradicionalnim razumevanjem nauke i korenitoj reformi njezina metoda, oličenog u onome što Njutn naziva *eksperimentalna filozofija*.

U ovom izlaganju ispitaću temeljne pretpostavke na osnovu kojih je Njutn vršio transformaciju aristotelovskih pojmova sile, prostora, vremena i kretanja. Osim toga, ekspliciraću naučni metod koji se nalazi u pozadini te transformacije, što će potvrditi moju tezu da je govor o Njutnu zapravo govor o istinskoj *renesansi nauke*.

MIRJANA CRNKOVIĆ

studentica 2. godine diplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Renesanse feminizma trećeg vala

Pojam renesanse obuhvaća pojmove *obnovae*, *procvata* i *obrata* u odnosu na ono što je prethodilo te određeni *novum* koji nagovještava drukčije razdoblje. Renesansa je, dakle, najavila nasljedovanje tradicije, ali i pomak od nje da bi stvorila nešto svojstveno samo tom razdoblju te dala uvod u novo razdoblje, točnije u novi vijek. Feministički pokret započeo je još krajem 18. stoljeća te se osobito razvio tijekom 19. i 20. stoljeća. Taj pokret podijeljen je u nekoliko etapa, a svaka nova etapa započinjala je određenim obratom u odnosu na prošlu, nadogradnjom pa i obnovom etapa kojima se započeo. Početak feminističkog pokreta duguje tradiciji renesanse koja je započela postavljanje čovjeka u središte zanimanja.

U izlaganju ću obraditi problematiku feminizma trećeg vala na primjeru djela američke filozofkinje Christine Hoff Sommers *Who Stole Feminism?* iz 1994. godine. Feminizam trećeg vala ukazao je na slabosti radikalnog feminizma te upozorio na to da je feminizam prvog vala započeo idejama prosvjetiteljstva. Ideje slobode, jednakosti, pravednosti, točnije pravedna odnosa bez diskriminacije, zamišljene su tako da važe za sve, a ne samo za žene. Dakle, feminizam 19. i 20. stoljeća razvijao je duh humanizma koji feminizmu drugog vala više nije bio dovoljan. Feminizam drugog vala kritizirao je te ideje jer je smatrao da je društvo sredinom 20. stoljeća vođeno »muškom kulturom« koja potiče individualizam i nasilje, a u konačnici i »represiju ženskog iskustva«. S obzirom na to da je društvo bilo patrijarhalno, feminizam drugog vala započeo je kritiku društva gledanjem »kroz prizmu spola«. U ovom izlaganju pokazat ću na koje je načine feminizam trećeg vala obnovio ideje kojima je feminizam započeo te se kritički postavio prema feminizmu drugog vala, a koji se istodobno pojavio u obliku radikalnog feminizma.

JOSIP ĆAPIN

student 2. godine diplomskog studija filozofije

te talijanskog jezika i književnosti

Odjel za filozofiju, Sveučilište u Zadru

Utjecaj Machiavellijeva *Vladara* na Nietzscheovu misao

Niccolò Machiavelli (1469–1527) svojim je djelom *Il Principe (Vladar)* iz 1532. godine utjecao na brojne mislioce tijekom povijesti. U ovom izlaganju usmjerit ću se na mogući utjecaj na jednog suvremenog filozofa: Friedricha Nietzschea (1844–1900). Smatram da se obilježja Machiavellijeva *Vladara* i misao koju je u njemu artikulirao mogu povezati s temeljnim tezama Nietzscheova nauka. To se ponajviše očituje u principima na kojima počiva Nietzscheova filozofija, kao što su *volja za moć*, *aristokratski moral* i *moral stada*, zatim na temelju njegovih promišljanja o etici, koju je smjestio *onu stranu dobra i zla*, potom u njegovu nauku o nadčovjeku, kao i u stavu prema religiji. Prema Machiavellijevu mišljenju, vladarev je cilj vladanje, a potrebno ga je slijediti ne birajući sredstva. To znači da se etički principi trebaju ostaviti po strani, iz čega i slijedi čuvena Machiavellijeva izreka da »cilj opravdava sredstvo«. Snaga i lukavost, koje su dva osnovna obilježja Machiavellijeva vladara, vjerojatno su oblikovale Nietzscheovu misao. Smatram da se ta dva obilježja mogu povezati s Nietzscheovim učenjem o *aristokratskom moralu* i *nadčovjeku*, jer je upravo nadčovjek onaj koji u punini živi aristokratski moral. Naime, Nietzsche je istaknuo da nadčovjek djeluje snažno, što znači da nadilazi stare moralne vrijednosti i vlada slabijima, i djeluje lukavo, što znači da se ne prepušta utjecaju te *dekadenciji stada*, već ga nadilazi i poražava. Uz to, temeljni je pokretač vladara, iako ga Machiavelli nije tako nazvao, ono što je Nietzsche opisao kao *volju za moć*, koju se može prepoznati kako u vladarevu djelovanju, tako i u karakteristikama koje mora imati da bi uspješno vladao.

Osim na utjecaj koji je ostvario na Nietzscheovu misao, u izlaganju ću ukazati i na važnost *Vladara* za izgradnju *građanske vladavine* te upozoriti na česte pogrešne interpretacije tog djela.

MARKO DELIĆ

student 3. godine preddiplomskog studija filozofije i povijesti umjetnosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Zanchijeva kritika okazionalističkog i harmonijskog poimanja odnosa duše i tijela

Prilikom odlikovanja novoimenovanih doktora bečkog Sveučilišta 1748. godine, riječki isusovac te profesor teologije, filozofije, retorike i matematike Josip Zanchi (1710–1786) priredio je svoju *Dissertatio de mutuo commercio inter mentem humanam et corpus* (*Disertacija o uzajamnom odnosu ljudskog duha i tijela*). Ono što je renesansno u tom metafizičkom djelcu, koje je važan dio hrvatske epistemologije, metafizike i filozofije znanosti, jest preporod pitanja o odnosu duha i tijela. Tezama koje je u njemu zastupao, Zanchi se suprotstavio dvjema tradicijama čije je razumijevanje odnosa duha i tijela bilo dominantno u tom razdoblju, a na što je već upozorio Ivica Martinović u djelu *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća* iz 2010. godine. Prva od njih bila je okazionalizam, točnije sustav slučajnih uzroka, čiji je istaknuti predstavnik bio Nicolas Malebranche (1638–1715). Druga tradicija kojoj se Zanchi suprotstavio bila je sustav prestabilirane harmonije, koju je na temelju Leibnizove filozofije zastupao Christian Wolff (1679–1754). Obje tradicije odbacivale su stvarnu kauzalnu povezanost duha i tijela te njihov odnos temeljile u Bogu kao mehanizmu koji taj odnos neprestano osigurava. Budući da je pronalazio napetosti i slabosti unutar obaju sustava, Zanchi je zaključio da nijedan od njih ne objašnjava odnos duha i tijela na zadovoljavajući način. Također, objasnio je da oba sustava nužno oduzimaju slobodu čovjeku, što mu je kao teologu predstavljalo izravno suprotstavljanje riječima Svetog pisma. Iako u konačnici nije ponudio odgovor na pitanje o odnosu duha i tijela, koje naziva »težim od gordijskog čvora«, Zanchi je ustrajao na mogućnosti kauzalnog objašnjenja tog odnosa, čime je zauzeo poziciju koja je u suvremenoj filozofiji poznata kao interakcionistički dualizam. U izlaganju ću prikazati Zanchijeva promišljanja o odnosu duše i tijela, a onda ću njegovu poziciju postaviti u širi kontekst filozofije uma.

STEFAN ELEZOVIĆ

apsolvent I. ciklusa studija filozofije i sociologije

Filozofski fakultet, Univerzitet u Tuzli

Virtuelnost realnosti

Pojam renesanse veže se za bitne obrate u historiji, a odnosi se na važnije i percipiranje okvira definisanja, iz kojih sve ostale fiksacije pojmova crpe utemeljenje, poput fiksiranja termina na stvar, predmet, objekt i važnije. Shodno takvom razumijevanju renesanse možemo ustanoviti više takvih obrata, točnije promjena obrazaca razumijevanog i važećeg u povijesti. Rekonceptualizacija koja se obično podrazumijeva u slučaju takvih promjena, najčešće je potaknuta bitnim naučnim probojima, koji u najznačajnijoj mjeri definišu preustroj obrazaca unutar kojih se smještaju pretpostavljeni opšti načini funkcionisanja. Također, renesansom se obilježavaju bitni prekidi s tradicijom, odnosno novi momenti koji se odvijaju odijeljeno od načina koji je bio prikladan tradiciji s kojom je imao direktan dodir. Naime, ona je tu samo kao ono na šta se reaguje.

Spram navedenih odrednica renesanse možemo govoriti o renesansama kao periodima koji su začetak promjena paradigme, naročito u Kunovu smislu. U vezi s bitnim karakteristikama renesanse mogu se detektovati takvi i slični periodi u raznim razdobljima povijesti. Jedan od takvih perioda jeste vrijeme u kome mi živimo. Period devedesetih godina 20. vijeka jeste momenat sedimentiranja prethodnih zaokreta u jedan potpuniji i obuhvatniji zaokret. Virtuelni svijet pruža obilje mogućnosti, ali istovremeno kontinuirano osiromašuje autentičnu ljudskost ili, bolje rečeno, humanost, te svodi karakteristike individua na crte koje se ispoljavaju u javnom, što znači medijskom i virtuelnom nastupanju. Izmišljena realnost ima velike učinke na život pojedinca, zbog čega smatram da nije pretenciozno reći da se nalazimo u procesu izmještanja realnosti. Stoga ću u izlaganju upozoriti na interakcionu redukciju posredstvom tehnologije, posebice u 21. vijeku, kao i na pojavu jezika bez govora i pokreta bez riječi.

JURAJ GEROVAC

student 2. godine preddiplomskog studija filozofije

te engleskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Stavovi Vittorija Höslea o promjeni moralno-političke paradigme

Njemački filozof Vittorio Hösle u svojem je djelu *Philosophie der ökologischen Krise: Moskauer Vorträge (Filozofija ekološke krize: moskovska predavanja)* iz 1991. godine zapisao da »država u jednom određenom smislu postoji tek nakon raspada srednjeg vijeka« i to otkako »kršćanstvo više nije sveobuhvatan legitimacijski sustav europske kulture«. Hösle je smatrao da je nakon propasti kršćanske moralno-političke paradigme nastupila nova paradigma europske politike najkasnije od 19. stoljeća: nacija. Razdoblje između srednjeg vijeka i 19. stoljeća Hösle je nazvao »prijelaznom fazom«. U izlaganju ću dokazati da je paradigma nacije nastupila još tijekom te »faze«. Tu tvrdnju osnažit ću primjerima iz dvaju spisa: iz spisa *De regno (O kraljevstvu)*, koji je napisao Toma Akvinac (1225–1274), i iz spisa *Il Principe (Vladar)*, koji je napisao Niccolò Machiavelli (1469–1527).

Toma Akvinac je u djelu *De regno* opisao vrste vlasti te ustanovio da je za ljudsku zajednicu najbolje to da »njome vlada jedan čovjek.« Kralj koji dobro vlada ljudima, prema Akvinčevu mišljenju, zaslužuje nagradu, kao što i svaki »sluga od gospodara očekuje nagradu«. Prema Akvinčevoj prosudbi, kralj ima legitimaciju u Bogu, točnije u nagradi koju od Boga prima za dobro odrađenu službu. Za razliku od Akvinca, Machiavelli je zastupao stav da je vladar legitiman ako osnuje »novu državu, njemu na čast, a cijelom pučanstvu na dobro«. Dakle, Machiavelli je više cijenio jedinstvo naroda i države koje je smatrao najvećim dobrom nego što je cijenio tradicionalna načela. Prema njegovu mišljenju, veća čast pripada vladaru koji drži narod na okupu metodom okrutnosti nego onome koji vlada milostivo.

NERA HORVAT

studentica 4. godine preddiplomskog studija filozofije i fonetike
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Čovjek u renesansi

U izlaganju ću prikazati preobrazbu renesansnog čovjeka te objasniti njegove aspiracije i nove interese koji su ga zaokupljali, kao i tijek te preobrazbe koja je ostavila dubok trag u svim područjima ljudskog djelovanja. Jedno od važnih obilježja renesanse jest vraćanje vrijednostima antike. Naime, antičke vrijednosti bile su shvaćene kao potencijal koji će promijeniti tadašnje društvo, u kojem je pojedinac bio zatočen u vlastitim dogmatskim principima. Čovjek renesanse počeo je sanjati o preporodu ljudske misli, o samospoznaji i o spoznaji smisla života. Shvaćen kao mikrokozmos, čovjek treba najprije spoznati sebe da bi potom proniknuo i u svijet, točnije makrokozmos, čiji je odraz i on sâm. Takve misli dovele su do nove filozofije, koja će u središte postaviti čovjeka koji će težiti sjedinjenju s univerzumom, što će ga učiniti poveznicom između neba i zemlje. Osim toga, čovjek se okrenuo skrovitim aspektima prirode i života te je prirodu počeo kopirati u svojim djelima poput umjetnika zadivljenog njezinim ljepotama. Uz to, čovjek je ponovno počeo proučavati mitove u kojima je tražio dublja značenja, koja skrivaju tajnovitost života i svemira. Postao je mjerilom svih stvari i počeo uživati u životu te sudjelovati u ostvarenju vlastite sreće. U srednjem vijeku čovjek je bio promatran kroz prizmu obitelji, staleža i crkve, a u renesansi se to mijenja. Naime, razvija se čovjekova svijest o samome sebi, počinje se zanimati za ovosvjetsko i prirodno, dakle ono što prožima osjetila. Veza između teologije i znanosti se raskida, a čovjeka počinje zanimati vlastita korist, proizvodnja i zarada. Pod utjecajem aristotelovske skolastike srednjeg vijeka, čovjek je bio pasivan promatrač, zatvoren u sebe i postojeće principe, a u renesansi se budi i postaje tvorac, umjetnik i pjesnik mnogobrojnih mogućnosti i sposobnosti.

Renesanse u filozofiji na Zapadu i u Indiji

S dobrim se razlogom kaže da se je humanizam 15. stoljeća nadovezao na antiku 5. stoljeća nastojeći da se učini kao da srednjega vijeka nije ni bilo. Ipak, prva obnova paloga Zapadnoga Rimskoga Carstva dogodila se je već u 6. stoljeću za cara Justinijana i krenula je iz Konstantinopola. Obnova je bila politička i pravna, no u filozofiji su se, u doba zatvaranja obnovljene akademske, zapravo neoplatonističke, škole u Ateni 529. godine, odjednom pojavila kršćanska neoplatonistička djela Pseudo-Dionysija Areopagite. U latinskoj Europi došlo je do prvoga srednjovjekovnoga preporoda za Karla Velikoga, a u filozofiji se on najjasnije izrazio u latinskim djelima i prijevodima Pseudo-Dionysija koje je sačinio Ioann Eriugena. Drugim se, aristotelovskim, preporodom smatra razdoblje zrele skolastike u 13. stoljeću, kada se osjeća, osobito kod Thome Aquinskoga, nadahnutost aristotelovskom filozofijom nanovo prisutnom u prijevodima Aristotelovih djela i Averroesovih komentara s arapskoga. U Byzantiji je došlo do pada Konstantinopola kada su ga osvojili križari 1204. godine, no u drugoj se polovici stoljeća Grci vraćaju u prijestolnicu pod novom lozom Palaiologa, i taj povratak daje poticaja paleološkoj renesansi grčke učenosti i filozofije u djelima Maxima Planuda i drugih. Byzantinski platonistički filozof Georgij Gemist Plethon potiče osnutak Akademije u Firenci pod Medicijima, u kojoj djeluju Marsilio Ficino i Pico della Mirandola. Plethonov učenik Basilij Bessarion osniva Akademiju u Rimu. Oko njega su se okupili Theodor iz Gaze, Georgij iz Trapezunta, Poggio Bracciolini i Lorenzo Valla. Byzantijski su učenjaci i filozofi bitno potakli renesansu u Italiji u 15. stoljeću. U toj se renesansnoj filozofiji, uz ostalo, osjeća i velik interes za helenističke predaje o orijentalnoj filozofiji i mudrosti, poput hermetizma i Zoroastra, za koje su se zanimali Marsilio Ficino i Frane Petrić. Mogli bismo i neka kasnija razdoblja, pa i u 19. stoljeću, smatrati preporodima u Njemačkoj, Italiji ili Hrvatskoj. Neki su od njih

dosegli i visoke domete u filozofiji. Od orijentalnih utjecaja u Europi je u 18. stoljeću u prosvjetiteljstvu znatnu ulogu igralo otkrivanje kineske civilizacije, a u 19. stoljeću u romantizmu otkrivanje indijske kulture. No preporoda ima i izvan Europe. U Indiji se tako prvi preporod vedizma i brahmanizma, nakon razdoblja cvata ranoga buddhizma i đinizma, javio za loze Šunga u 2. st. pr. Khr., kada su vjerojatno Mahābhārata i Rāmāyaṇa dobile zaokružen oblik, a počele su se stvarati i filozofske škole poput mīmāṃse, sāmkhya i yoge, zatim za loze Gupta u 4. i 5. stoljeću, kada se uz razvoj umjetnosti dalje razvijaju filozofske škole, uključujući škole vaišešika i nyāya, pa opet u 8. i 9. stoljeću kada se preporađa interes za Vede u školama pūrvamīmāṃse i uttaramīmāṃse s velikim učiteljima poput Prabhākare i Kumārile, Śankare i Bhāskare ili znalca svih sustava Vācāspatimišre. Ovdje, radi jednostavnosti pregleda, izostavljam preporode buddhističkih škola u međurazdobljima za loza Maurya, Kuṣāna i Gupta te kralja Harše. Ponovo se u otporu muslimanskim osvajačima u hinduističkome južnome kraljevstvu Vijayanagaru preporađa u 14. stoljeću i vedska učenost u komentarima Sāyaṇe i filozofijska u djelima Mādhave. A i u 16. i 17. stoljeću u ublaženim uvjetima u Moghulskome carstvu, nerijetko u Benaresu, pišu učenjaci poput Madhusūdana Sarasvatīa ili Nīlakaṇṭhe Ćaturdhare svoja filozofska ili literarna djela. I u Indiji se može govoriti o modernome preporodu u 19. stoljeću, osobito u Bengal, Mahārāṣṭri i Gujarātu, a zatim i drugdje. On je uvelike, pod upravom Istočnoindijske kompanije, bio potaknut i zapadnim utjecajima. To su samo neki od istaknutih primjera kulturnih i filozofijskih preporoda od kojih za svaki možemo istraživati poticaje i uvjete u kojima se je pojavio.

MARIJANA JOSIPOVIĆ

studentica 2. godine diplomskog studija filozofije
te hrvatskog jezika i književnosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Katolička crkva u renesansi: kriza papinstva, pad autoriteta Crkve i njihov utjecaj na renesansnu filozofsku misao

Povjesničari filozofije nerijetko se služe riječju *novi* da bi opisali pojave, ideje i promišljanja zastupljena u razdoblju renesanse. Primjerice, Vladimir Filipović je 1982. godine zabilježio da je renesansa kao razdoblje »tražila i stvarala nove ideje«, a da su renesansni filozofi »otkrivači novog smisla i cilja«. Isto tako, Erna Banić-Pajnić je 1996. godine odredila renesansu kao »traganje za jednim novim tumačenjem zbilje, koje će čovjeku biti novim jamcem izvjesnosti, sigurnosti«. Osim toga, značajno mjesto u filozofiji tog razdoblja zauzima rasprava o čovjeku. Filipović je zapisao da u renesansi čovjek »postaje i cilj i mjerilo svih vrednota«. Podudarne stavove zagovarala je i Banić-Pajnić, koja je istaknula da čovjek u razdoblju humanizma i renesanse »uistinu postaje izričitim predmetom vlastita promišljanja«. Uz to, u renesansi je nastupila promjena na duhovnoj razini, za koju je Banić-Pajnić zapisala da se očituje u »dovođenju u pitanje pretpostavki jednog pogleda na svijet što se temeljilo na prihvaćanju i neprikosnovenom važenju sadržaja kršćanskog vjerovanja«. U tom razdoblju autoritet Crkve je slabio, dok je moć pojedinih država rasla.

U izlaganju ću navesti događaje u povijesti Crkve koji se mogu tumačiti kao materijalni uzroci duhovne krize u renesansi. Kao što doznajemo od Filipovića, povijest filozofije ne može se razumijevati odvojeno od, kako ih naziva, »općepovijesnih« činjenica. Zbog toga ću se u izlaganju usmjeriti na crkvenu povijest, jer smatram da su upravo događaji u Crkvi u velikoj mjeri utjecali na promišljanje renesansnih filozofa. Pritom ću se ograničiti na razdoblje od 1294. do 1498. godine, zato što se upravo u tom razdoblju ponajviše očituje neslaganje članova Crkve te promjena odnosa moći između države i Crkve. Naglasak ću staviti na događaje tijekom Avignonskog papinstva, Zapadnog crkvenog raskola te na sukob između pape Aleksandra VI. (1431–1503) i dominikanca Girolama Savonarole (1452–1498). Naposljetku, ukazat ću na to da je autoritet Crkve u renesansi postupno slabio, dok je snaga države rasla, a čime su stvoreni uvjeti za prebacivanje filozofskog interesa s Boga na čovjeka.

TOMISLAV KAZIMIĆ

student 2. godine preddiplomskog studija filozofije

te engleskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Renesansna obilježja misli Renée Descartesa

Uspostavom dualizma *res cogitans* i *res extensa*, René Descartes (1596–1650) istaknuo je prvenstvo čovjekova duha pred njegovim tijelom koje je, kao i prirodu, smatrao protežnim i djeljivim. Unatoč tome što je čovjekovo tijelo i prirodu objasnio protežnošću, naglasio je da se priroda, koja je mehaničke naravi, nalazi na nižem stupnju, zbog toga što je čovjekovo tijelo ipak posredovano duhom. Dakle, zbog toga što ima moć razuma, čovjek nije samo dio prirode nego je nadilazi. To mu daje pravo na vlast, kontrolu i iskorištavanje prirode, a s ciljem olakšanja svakodnevnog života i proširenja spoznajnih mogućnosti. Zbog naglašene prevlasti razuma nad prirodom, Descartesovi stavovi sadrže i etičku konotaciju, posebice zbog naglašenog subjektivizma i antropocentrizma.

Descartes je ostavio značajan utjecaj na filozofsku i znanstvenu zajednicu uopće. Promišljanjima o filozofskim temama, naročito o onima koji se tiču problema spoznaje, iskazao je privrženost novoj znanstvenoj metodi, koja je nakon njega postala paradigmom u znanosti. Zbog toga ga se često smatra prvim modernim filozofom i jednim od najutjecajnijih mislilaca zapadne kulture. U izlaganju ću izdvojiti neke njegove teorije i otkrića iz područja matematike, analitičke geometrije i fizike, te upozoriti na njihove posljedice i utjecaj na znanstvenoj, a onda i na etičkoj razini.

VANESSA KUPINA

studentica 2. godine preddiplomskog studija filozofije

te engleskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Burkeova i Paineova stajališta o slobodi i revoluciji

Pitanje opravdanosti Francuske revolucije tema je djela dvojice britanskih prosvjetitelja, književnika i filozofa Thomasa Paina (1737–1809) i Edmunda Burkea (1729–1797). Burkeovo djelo *Reflections on the Revolution in France* (*Razmišljanja o Revoluciji u Francuskoj*) iz 1790. godine u kojem je izložio svoja stajališta o revoluciji kao sredstvu čovjekova samouništenja, te o narodu i njegovim pravima, izazvalo je brojne kritike. U njemu se Burke zalagao za to da je revolucija u svojoj biti razaranje kulturnih dobara te da bi se narod trebao pokoravati zakonima, zato što nema pravo birati svoje vladare. Zagovarao je postupnu reformu društva i vlasti te smatrao da pokret temeljen na slobodi i jednakosti postupno dovodi do općeg kaosa. Odgovor na Burkeova konzervativna stajališta dao je radikalni demokrat Paine u djelu *The Rights of Man* (*Prava Čovjeka*) iz 1791. godine. Paine je smatrao da Burke ima iskrivljenu sliku revolucije te je imao namjeru ispraviti pogled na revoluciju, zbog čega su njegova djela bila prozvana buntovnom literaturom. Prema Paineovu mišljenju, revolucija ima cilj reformirati društvo razumom, a ne isključivo silom. Naime, naglašavao je borbu za ljudska prava, čije je porijeklo u prirodi, a kao čovjekovu osnovnu dužnost naveo je stvaranje društva utemeljenog na idejama koje je iznjedrila Francuska revolucija: sloboda, jednakost i bratstvo.

LANA LONČAR

studentica 1. godine diplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Nietzscheova obnova čovjeka

Suvremeni filozof Friedrich Nietzsche (1844–1900) prepoznao je potrebu za obnovom čovjeka, koji je prema njegovu shvaćanju stoljećima »bespomoćno spavao pod okriljem lažnog nebeskog ideala«. Ono što je prema Nietzscheu veliko na čovjeku jest to da je čovjek most i prijelaz, a ne svrha. Renesansa je, poput Nietzscheova viđenja čovjeka, razdoblje prijelaza, točnije most između srednjeg i novog vijeka. Nietzscheov čovjek na taj se način može shvatiti kao alegorija razdoblja renesanse. Glavno obilježje koje povezuje renesansu i Nietzscheovu filozofiju težnja je za obnovom čovjeka i preporučanje antičkih vrijednosti. Nietzsche je u svojoj filozofiji pokušao obnoviti shvaćanje čovjekova duha, tako da ga učini slobodnim od ropskog morala i idealnog Boga kojem se čovjek trebao pokoravati. Nietzscheovom filozofijom dolazi do propitivanja jednog stoljećima prihvaćenog tumačenja svijeta, obilježenog moralnom krizom, koju renesansa shvaća kao svemoć Božje volje. Smrću Boga čovjek izlazi iz svojeg uobičajenog okruženja u kojem nije postao slobodan, već odgovoran za vlastiti život u kojem njegova volja postaje jedinim zakonom. U trenutku kada čovjek počinje sumnjati, kada počinje propitkivati vlastite mogućnosti spoznavanja i stvarati vlastite vrijednosti na temelju kojih će oblikovati vlastiti život, on, prema Nietzscheovu mišljenju, postaje nadčovjek. U čovjeku je obnovljena želja za stvaranjem, prevladan strah od smijeha, koji je Nietzsche proglasio svetim, probuđena strast za umjetnošću kojoj je renesansa dala najveći doprinos. Nietzsche u umjetnosti nalazi smisao života, jer svijet i postojanje dobivaju svoje opravdanje jedino kao estetički fenomen. U takvom je duhu istinskog života živjela stara Grčka prije uništavajućeg Sokratova racionalizma. Dionizijski fenomen, koji je Nietzsche preuzeo od Grka, bio je korijen cijele grčke umjetnosti. Nietzsche iznova otkriva život u kojem želi vratiti čovjeka čovjeku samom. Nietzscheova intelektualna i duhovna obnova čovjeka, koja ga je učinila Gospodarem na Zemlji, odredila je novi položaj čovjeka u svijetu.

ENA MIJOLOVIĆ

studentica 2. godine preddiplomskog studija filozofije

te hrvatskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Promjena slike svijeta od Leibniza do Schopenhauera

Brojni su filozofi promišljali o svijetu, ali jedne od najupečatljivijih odredaba svijeta dali su Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716), François-Marie Arouet Voltaire (1694–1778) i Arthur Schopenhauer (1788–1860). Svaki od njih ponudio je svoju odredbu prema kojoj je svijet najbolji ili najgori mogući.

Leibniz je ovaj svijet smatrao najboljim mogućim. Tu misao temeljio je na shvaćanju da je Bog predodredio ovaj svijet da bude najbolji mogući, tako da ga je uredio kao prestabiliziranu harmoniju u kojoj je sve savršeno povezano i zbog koje je svijet jedinstven, iako je sačinjen od individualnih supstancija. Voltaire je ironizirao tu Leibnizovu tvrdnju jer je uvidio patnju i bol koje se pojavljuju u svijetu. Naime, smatrao je da ovaj svijet nije najbolji mogući, ali je ipak ostavio mogućnost oslanjanja na vlastiti razum i napredak, čime je odbacio Leibnizov fatalizam. Za razliku od Voltaira, koji je optimističan u pogledu boljitka svijeta, Schopenhauer je zastupao stav da je ovaj svijet najgori mogući. Razlog za to pronašao je u čovjekovu razumu koji je, prema njegovu mišljenju, podređen nekoj nadindividualnoj, bezrazložnoj i nezahvalnoj volji. Nemogućnost zadovoljenja te volje rezultira osjećajem nedostataka, čija je posljedica nerješiva patnja. Takvim je stavom Schopenhauer afirmirao pesimističnu sliku svijeta koja se suprotstavlja Leibnizovoj optimističnoj slici svijeta. Između tih krajnosti nalazi se Voltaire koji zasigurno ne zagovara optimističnu sliku svijeta, ali nije ni pesimist jer ostavlja prostora za poboljšanje svijeta ljudskim razumom.

Dakle, u Leibnizovim, Voltaireovim i Schopenhauerovim promišljanjima uočljiva je stupnjevita promjena u poimanju slike svijeta. U izlaganju ću prikazati promjenu iz optimizma u pesimizam, koja se dogodila tijekom nepuna tri stoljeća u kojima su živjela ta trojica filozofa.

ALEKSANDAR OSTOJIĆ

student 3. godine osnovnih studija filozofije

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Dordano Bruno i jezik beskonačnosti: *ars combinatorica* kao izvor saznanja i jedinstvo univerzuma

Poznato je da svet Đordana Bruna (1548–1600) nikako nije taksonomizovan, jednodimenzionalan i metodološki uređen. To je pre univerzum kvarzala i fraktala koje karakteriše jedna ključna stvar: širenje u beskonačnost. S obzirom na to, u ovom izlaganju usmeriću se na sledeći problem: ukoliko više nema fiksnog centra univerzuma i ukoliko je on u neprekidnoj ekspanziji, da li je moguće doći do nepromenjivog saznanja, do suštine, istine i jednosti tog univerzuma? Za Bruna, beskonačno širenje univerzuma je istovremeno mogućnost da se prošlo i buduće povežu. Svaki momenat prošlosti može da bude uzet kao polazna tačka događaja koji predstoji, dok se središte univerzuma izmešta u onog koji ga u datom trenutku posmatra. Međutim, ko se veže za ono prolazno u njemu, taj nikada neće biti u stanju da shvati istinu. Momenat koji uvezuje univerzum u jedno je jezik, ali ne puka reč ili gramatički akcident, već jezik znakova i simbola.

Mnemotehnika je za Bruna mogućnost da se znakovi prepoznaju te da se spozna slika, koja je ujedno i reč, a koja je jedno s bićem i svetom. Slika je za Bruna mesto spajanja uma i stvari, formiranje znaka u punoj harmoniji. Veština razumevanja, dešifrovanja i kombinovanja znakova, odnosno pronalaženje sheme, jeste zadatak filozofa, a ujedno je i izvor sveg saznanja. Odnos ideja, jezika i beskonačnosti sveta, te Brunova ideja o umetnosti ili veštini kombinovanja (*ars combinatorica*), neće biti osnov inspiracije samo za Gotfrida Vilhelma Lajbnica (1646–1716). Naime, ona je odraz u dalju budućnost, a njezina veličina i lepota odražava se u njezinoj mogućnosti da bude uzeta, kao još uvek nerasvetljen osnov čitavog savremenog sveta.

IVAN PEOVIĆ

student 3. godine preddiplomskog studija filozofije i povijesti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Teorija i praksa: republikanska filozofija u dalmatinskim komunama

Klasična odredba republikanizma, koju su formulirali Niccolò Machiavelli (1469–1527) i Nikola Vitov Gučetić (1549–1610), podrazumijeva teorijsku i praktičnu orijentaciju prema mješovitoj vladi, kao i uređeno političko tijelo grada-države, javno dobro i samovladu kao znak slobode. Ovom prilikom izložit ću metodu kojom su gradske strukture Dubrovnika i Poljica održavale svoje ideale tijekom stoljeća turbulentnih događanja, poput brojnih sukoba s Osmanskim Carstvom, Mletačkom Republikom i francuskim carem Napoleonom I. Bonaparteom.

Najprije ću predstaviti osnove renesansne republikanske filozofije, koja se uvelike temeljila na Machiavellijevu i Gučetićeve iskustvu. Potom ću opisati unutarnji način funkcioniranja grada Poljica. U drugom dijelu usmjerit ću se na organizaciju vanjske politike Dubrovnika i Poljica, koju ću politiku usporediti s nosivim idejama renesansne filozofije politike. Naposljetku ću prikazati kako su dubrovački oci reagirali na Napoleonove zahtjeve, koji su predstavljali najveću prijetnju renesansnim idealima tog grada.

LAZAR PETKOVIĆ

student 4. godine osnovnih studija filozofije

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Montenj u povesti razumevanja smrti

U trosveščanoj zbirci eseja Mišela de Montenja (1533–1592), objavljenih 1580., 1588. i 1595. godine pod zbirnim imenom *Essais (Eseji)*, problem razumevanja smrti zavređuje posebnu pažnju. S jedne strane, obnavljajući antičku tradiciju tanatologije, a s druge prekoračujući njezine granice, Montenj se problemu smrti posvetio na inovativan i jedinstven način. Prvo, tom problemu pristupio je izvan religijskog konteksta, situirajući ga u okvire ljudske egzistencije, svakodnevnice i međuljudskih odnosa. Drugo, Montenj se upustio u analizu različitih odnosa spram smrti, uvažavajući ulogu koju razne kulturne prakse imaju u artikulaciji iskustva smrtnosti. Treće, pokušao je da zasnuje prakse i misaone strategije koje bi poslužile prevladavanju »straha od smrti«, pritom se ne upuštajući u spekulacije o zagrobnom životu. Time je sebi obezbedio posebno mesto u povesti razumevanja smrti, tačnije duge, ali isprekidane tradicije tanatologije koja seže od antike do savremene filozofije. U izlaganju ću da posmatram Montenja kao sagovornika Platona, Epikura, Marka Aurelija i drugih antičkih filozofa, ali i onih koji su o smrti promišljali nakon njega, naročito Hajdegera. Montenja ću da izdvojim i kao jednog od najvažnijih anticipatora savremenih tanatoloških refleksija. Na kraju ću Montenjevo razumevanje smrti da razmotrim u okviru epohe u kojoj je stvarao, čime ću da ukažem na razloge zbog kojih se takav diskurs o smrti otvorio baš u renesansi. Renesansu smatram pogodnom jer nosi jedinstveno raspoloženje i potencijal za novo formulisanje starih filozofsko-antropoloških problema, poput razumevanja smrti, odnosno artikulacije iskustva smrtnosti.

ARNELA PODBIČANIN

studentica 4. godine I. ciklusa studija filozofije i sociologije
Filozofski fakultet, Univerzitet u Tuzli

Filozofija politike Hasana Pruščaka

Renesansni period u Kraljevini Bosni naglo je prekinut osmanskom okupacijom u drugoj polovini 15. stoljeća. To doba obilježeno je miješanjem istočnjačkih utjecaja sa renesansnim tekovinama te pojavom brojnih mislilaca. Moje izlaganje posvećeno je bošnjačkom učenjaku, Hasanu Kafi Pruščaku (1544–1615), koji je u djelu *Temelji mudrosti o uređenju svijeta* iz 1596. godine uspio ujediniti elemente Makijavelijeve filozofije politike i istočnjačkih vrijednosti, koje počivaju na šerijatskom pravu, dakle na jednom od predmeta njegova obrazovanja i djelovanja, uz politiku, teologiju, logiku i filologiju. Pruščak je, poput Makijavelija, imao hrabrosti ukazati na stvarno stanje u državi te jasno sročiti svoje prijedloge za njegovo poboljšanje.

Pruščakova biografija je nepotpuna i ne postoje pouzdani podaci o većem dijelu njegova života. Rođen je 1544. godine u Pruscu, a nakon školovanja u Carigradu, 1583. godine imenovan je za kadiju Prusačkog kadiluka. Najznačajnije od njegovih sedamnaest djela spomenuta je moralno-politička rasprava u kojoj je prikazao temelje na kojima vlast treba da počiva i pomoću kojih opstaje. U uvodnom dijelu izložio je stvarne uzroke negativnih pojava u carstvu, koje bi mogle prouzrokovati njegovu propast. U nastavku je pisao o načinu uređenja države i njezinu trajanju, planiranju, upotrebi ratnih sredstava i preduslovima za pobjedu uz Božju pomoć. Kao osnovne uslove za pobjedu Pruščak je istaknuo jaku odlučnost i riješenost vladara da obuzda vojsku te zaključio da je »povući se na vrijeme bolje nego ustrajati u nevrijeme«. Jedan od začetnika bošnjačkog nacionalnog preporoda, Safvet-beg Bašagić (1870–1934) zastupao je mišljenje da je neprimjenjivanje tog Pruščakova principa jedan od uzroka propasti turske države. Uz to, Bašagić je Pruščaka smatrao jednim od spisatelja koji su ostavili lijep glas i brojne umotvorine u islamskoj literaturi, jer se u njegovim djelima ogleda kulturno stanje Bosne u turskom dobu.

MILAN POTPARA

student 4. godine osnovnih studija filozofije

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Određivanje neodredivog: uticaj hrišćanstva na renesansne filozofije prirode

U izlaganju ću da se bavim osnovnim pojmovima i stavovima koji karakterišu filozofiju prirode Nikole Kuzanskog (1401–1464) i Đordana Bruna (1548–1600). Osim toga, ukazaću i na poziciju tih renesansnih mislilaca prema hrišćanskoj doktrini, a koja je specifično ambivalentna. Njihova promišljanja mogu da se interpretiraju kao otklon od hrišćanskog autoriteta, to jest od sholastičara, ali i istovremeno zadržavanje hrišćanskog uticaja. S obzirom na to da su obojica davali prednost slobodi pred autoritetom, a zbog čega su i stradali, u drugačijoj perspektivi određuju odnos između tvorca i stvorenog. Pritom odnos superiornosti tvorca nad stvorenim nije doveden u pitanje, dok vrednost istraživanja stvorenog biva legitimisana usled kategorijalnog određenja tvorca kao neodredivog u svojoj suštini. U slučaju Kuzanskog, takav stav očituje se u matematičkom načinu dokazivanja neodredivosti tvorca, kojeg je predstavio u *De docta ignorantia* (*O učenom neznanju*) iz 1440. godine. U Brunovu učenju takva pozicija biva legitimisana analogijom između odnosa kipara i kipa te tvorca i stvorenog.

Momenat afirmacije stvorenog sveta takvom argumentacijom smatram veoma plodotvornim putem za razumevanje renesanse kao autentične epohe u kojoj se afirmiše vrednost stvorenog bez obezvređivanja i obesmišljavanja tvorca. Renesansa je epoha koja je uvod u velike novovekovne metafizike koje smatram koegzistentnima s napretkom u istraživanju prirode i razvoju nove nauke.

MILENA RADOVIĆ

studentica 2. godine diplomskog studija filozofije i povijesti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Humeov i Popperov pristup problemu indukcije

Otkako je David Hume (1711–1776) objasnio problem indukcije, brojni mislioci nastojali su ga riješiti ili su u njemu pronalazili uporište za svoja promišljanja. Hume je problem indukcije povezoao s uzročnošću, koja, prema njegovu mišljenju, jedina omogućuje zaključke o onome što prelazi neposredno iskustvo. Hume je smatrao da se zaključivanje o činjenicama temelji na tom odnosu. Njegov problem indukcije proizlazi iz toga što je u zaključku sadržano mnogo više nego u premisama. Budući da je zaključak univerzalan, odnosi se na sve slučajeve u prostoru i vremenu. Stoga ga premise nikada ne mogu dostići sadržajem, jer su utemeljene na iskustvu koje je ograničeno. Osim toga, Hume je uočio i priznao slabost ljudskog razuma, od kojega je dominantnija priroda. U suprotnom bi se, tvrdi Hume, ljudi teško snalazili, jer bi u malo što bili sigurni. Karl Popper (1902–1994) jedan je od onih koji je svoju kritiku induktivne metode temeljio na Humeovoj. Tu kritiku usmjerio je protiv verifikacionizma logičkih pozitivista koji se temelji upravo na indukciji. Naime, Popper je zagovarao mišljenje da skupljanje primjera koji idu u korist teoriji nikako nije razlog za njezino prihvaćanje.

Jedno od najvažnijih obilježja indukcije je prvenstvo ponavljanja. Hume je razlikovao logičko prvenstvo ponavljanja, prema kojem ponovljeni slučajevi opravdavaju univerzalni zakon, od psihološkog prvenstva ponavljanja, prema kojem se u nama stvara psihološko očekivanje ponavljanja koje ne mora biti racionalno opravdano. Pritom je odbacio logičko prvenstvo ponavljanja, dok je zastupao psihološko. Za razliku od njega, Popper je odbacio i psihološko i logičko prvenstvo, čime je zapravo odbacio i indukciju, i to zbog nerješivosti njezina problema.

DOMAGOJ ŠIMIĆ

student 2. godine preddiplomskog studija filozofije

te engleskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Eseji Michela de Montaignea: o čovjekovu životu i smrti

Michel de Montaigne (1533–1592) predstavnik je francuske renesanse te ga se danas smatra utemeljiteljem književnog žanra eseja. Osim na području književnosti, ostvario je utjecaj na pedagogiju i filozofiju. Za filozofiju je posebice značajna njegova subjektivizacija onoga »Ja«, zbog čega ga brojni istraživači, od kojih ću izdvojiti teoretičara književnosti Hassana Melehyja, nerijetko smatraju pretečom *cogita* Renéa Descartesa (1596–1650). Svoje najznačajnije djelo *Essais* (*Eseji*) napisao je na neformalan način učinivši sebe glavnim predmetom: »tako sam, čitatelju, ja sâm predmet svoje knjige«. Koristio se vlastitim iskustvima i prikupljenim anegdotama da bi objasnio namjenu svojih eseja i način na koji ih je pisao. Unatoč tome što su *Eseji*, kako i sam tvrdi, zbir njegovih iskustava, one mogu poslužiti svakom čovjeku kao etičke smjernice za život.

U izlaganju ću prikazati Montaigneov zapis o tome kakav čovjek treba biti za svojega života i smrti. Također, ukazat ću na antičke izvore koji su oblikovali njegovu misao, od kojih ću posebice izdvojiti Cicerona. Montaigneov čovjek, prema renesansnom duhu, treba upotrijebiti sve svoje sposobnosti i ostvariti potencijale: »kakvu god ulogu da čovjek izabere, uvijek će između njih igrati onu svoju.« Međutim, u čovjekovu životu pojavljuje se problem smrti koji uvjetuje nastanak inercije i pasivnosti. Zbog svjesnosti o njezinoj neminovnosti, Montaigne tvrdi da »otežavamo sebi život brigom za smrt, a smrt prevelikom brigom za život.« Montaigne je pronašao rješenje u Ciceronovu razumijevanju filozofije, prema kojem »učiti se filozofiji nije ništa drugo do li pripremanje na smrt.« Stoga, smatram da se ta dva člana čovjekove biti, dakle život i smrt, ne trebaju promatrati odvojeno jer se međusobno nadopunjavaju.

BERNARD ŠPOLJARIĆ

student 1. godine diplomskog studija filozofije

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Obnova paradigme etičke refleksije

Kada na red dospije pitanje ispravnog postupanja, tada se ono najčešće tematizira u vidu odlučivanja o partikularnim situacijama jednog partikularnog jesuećeg. Ono sebe svodi na opći nazivnik *čovjeka*, ne bi li tu partikularnu volju, koja sebe samu u svojem subjektivitetu vidi kao individualnu i slobodnu, poopćila i objektivizirala. Ispravno postupanje jest ono što kao skup normi ili principa biva sadržano pod pojmom *morala*. Ispravno postupanje, izjednačeno s moralnim postupanjem, u sebi već pretpostavlja određenu svrhu, dok etika kao filozofija morala ispituje i rasuđuje o principima, smislu i svrsi morala. U ovom izlaganju nastojat ću obnoviti etičku refleksiju na način ponovnog uspostavljanja odnosa: *metafizika–etika*, onako kako je taj odnos poimljen u Plotinovu učenju. Prema Plotinu, metafizika kao teorijska disciplina poučava o silasku jednoga k mnoštvu, dok etika u svojem praktičkom određenju ima zadaću povratka mnoštva k jednom. Etika zasnovana na metafizici čvrsto je vezana uz pojam $\epsilon\theta\omicron\varsigma$, koji označava narav, odnosno prirodu jesuećeg s obzirom na smještenost partikularnog jesuećeg među onim drugima u *svesabirućoj* cjelini *jednog*. Ono jedno uzrok je onih mnogih koja, pomoću etike, teže prevladavanju dijade u cilju postizanja harmonije. Tako viđena etika podrazumijeva mišljenje koje je u skladu s onim biti, koje legitimira i određuje ona jesueća, nasuprot moraliziranjima koja, proizlazeći iz dijade, ostaju na razini partikularnih mnijenja. Pored tako obnovljene etičke paradigme i djelovanja koje u tom smislu ima biti određeno moralnim, razmotrit ću i ono što stoji u pozadini onih etika koje iz temelja polaze na partikularnim doživljajima i preferencijama, a o kojima mnoštvo govori na mnoštven, neusklađen način.

VIKTORIJA ŠOKČEVIĆ

studentica 3. godine preddiplomskog studija filozofije
te hrvatskog jezika i književnosti
Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Stavovi Frane Petrića o oponašanju u pjesništvu

U djelima hrvatskog renesansnog mislioca Frane Petrića (1529–1597) zastupljena su i njegova promišljanja o pjesništvu. Pritom se učestalo koristio i kritizirao Aristotelove stavove o oponašanju u pjesništvu. Kod Aristotela postoji šest sličnih oblika oponašanja, a koje je Petrić detaljno opisao i objasnio. Naime, smatrao je da svako oponašanje ima različita značenja, od kojih neka odgovaraju pjesništvu, dok neka ipak više odgovaraju drugim žanrovima. Budući da je zastupao stav da nijedno od tih šest oblika oponašanja nije takvo da se može odnositi na čitavo pjesništvo, Petrić je ispitao postoji li još neka vrsta oponašanja koja bi ukazala na suprotno. Tako je došao do zaključka da nijedno oponašanje, bilo ono opće koje se odnosi na sličnost, bilo ono koje nalikuje istinitom uzoru, bilo ono lažno ili bilo koje drugo, nije dovoljno da bi nekoga učinilo pjesnikom, a njegovo djelo pjesništvom. Dakle, Petrić je zauzimao stav da Aristotelovo učenje o oponašanju nije istinito ni svojstveno svim pjesnicima, niti može obuhvatiti čitavo pjesništvo.

U izlaganju ću se baviti Petrićevim tezama protiv Aristotelova naučavanja o pjesništvu kao oponašanju. Njima je Petrić pokušavao dokazati u čemu je Aristotel bio u krivu, pri čemu se koristio brojnim primjerima pjesama, epova, mitova i drugih pisanih oblika. Za to ću se poslužiti Petrićevim djelom *Della Poetica (O pjesničkoj umijeću)* iz 1586. godine.

IVAN VRANJEŠ

student 1. godine preddiplomskog studija filozofije

te engleskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

Uloga sofista u povijesti filozofije

U izlaganju ću prikazati filozofiju sofista, dakle mislilaca koji su relativizirali gotovo svako veliko pitanje koje je mućilo najveće antićke filozofe, poput Sokrata, Platona i Aristotela. Sofisti su odbijali postojanje istine i zalagali se za novi naćin promišljanja. Time su umanjivali vaŹnost spoznaje do koje se dolazilo uobićajenom metodom. Svoj doprinos u povijesti filozofije uspjeli su ostaviti pomoću raznih retorićkih vještina kojima su sugovornike i ostale protivnike izvrgavali ruglu, bilo da se radilo o sudskoj parnici ili filozofskoj raspravi. S obzirom na to da im je jedini cilj bio pobjeda u raspravi retorićkim vještinama, bez obzira na to jesu li u pravu ili ne, brojni filozofi optuŹivali su ih za ispraznost govora i neplemenite ciljeve. Takav pristup raspravi ponajviše je došao do izraŹaja kod njihovih ućenika, koji su eristiku, toćnije isprazno mudrovanje, doveli do vrhunca. Naziv *sofizam* koji se upotrebljava za neutemeljen, naizgled uvjerljiv argument, nazvan je upravo prema njihovim argumentima.

Sofiste ću u izlaganju obraditi iz perspektive grćkih filozofa Platona, i Aristotela, zatim hrvatskih povjesničara filozofije Alberta Bazale i Damira Barbarića te britanskog povjesničara filozofije Williama Keitha Chambersa Guthriea. Pritom ću se usmjeriti na njihova tumaćenja sofista, a posebice na pitanje o tome jesu li svojim pristupom naštetili filozofiji i sveopćoj zajednici ili su pak opravdali sintagmu *grćkih prosvjetitelja*. Uz to, ispitat ću mogu li se njihove aktivnosti, utjecaji i naslijeće, koji su prisutni i u našem razdoblju, nazvati renesansom ili pak antirenesansom u filozofiji te moŹemo li njihovu pojavu smatrati pozitivnom ili negativnom. Od pisanog materijala, sofisti su za sobom ostavili malo ili gotovo ništa, dok im njihovi suvremenici i povjesničari filozofije nisu pridavali primjerenu vaŹnost.

ALEN ŽUŠKIĆ

student 1. godine diplomskog studija filozofije

te engleskog jezika i književnosti

Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku

**Utjecaj Lockeova razumijevanja *suverena*
na izradu američke *Deklaracije nezavisnosti* i
Ustava Sjedinjenih Američkih Država**

Engleski filozof John Locke (1632–1704) u svojem je djelu *Two Treatises of Government (Dvije rasprave o vladi)* iz 1689. godine predložio oblik građanskog društva utemeljen na teoriji društvenog ugovora i prirodnih prava. U 87. paragrafu sedmoga poglavlja druge knjige istaknuo je da čovjek po prirodi ima moć ne samo obraniti svoje vlasništvo, točnije svoj život, slobodu i imanje od povreda drugih ljudi, nego i »suditi i kazniti povrede tih prava kod drugih na način na koji je uvjeren da prekršaj zaslužuje«. Pri samom početku američke *Deklaracije nezavisnosti*, koja je potpisana 1776. godine, piše da ljudi imaju pravo razriješiti »političke veze koje su ih povezivale jedne s drugima i zauzeti, među ovlastima zemlje, odvojen i jednak položaj na koje im Prirodni zakoni i Bog daju pravo.« U Petom amandmanu Ustava Sjedinjenih Američkih Država iz 1787. godine, naslovljenom »Prava osoba«, zapisano je da nijedna osoba neće biti lišena života, slobode ili vlasništva bez pravnog postupka. U izlaganju ću pokazati u kojoj je mjeri Locke teorijom građanskog društva, a posebice razradom pojma *suverena*, utjecao na izradu *Deklaracije nezavisnosti* i na Ustav Sjedinjenih Američkih Država.

RENESE U FILOZOFIJI

7. Studentski filozofski simpozij

**Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
i Hrvatskog filozofskog društva**

*Prikaz prethodnog studentskog
filozofskog simpozija*

6. Studentski filozofski simpozij *Filozofija u književnosti**

Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta u Osijeku, Udruga studenata filozofije »logOS« i Hrvatsko filozofsko društvo organizirali su 5. i 6. svibnja 2016. godine 6. *Studentski filozofski simpozij*. Njegova tema bila je »Filozofija u književnosti«. Povodom održavanja simpozija osječki Filozofski fakultet objavio je i knjižicu sažetaka, koju je uredio Demian Papo, asistent na osječkom Odsjeku za filozofiju. Knjižica sadrži uvodni tekst »Kratak prikaz odnosa filozofije i književnosti: uz temu simpozija 'Filozofija u književnosti'« (str. 9–18), koji je napisala osječka studentica Marijana Josipović, zatim program simpozija (str. 23–26), potom 28 sažetaka izlaganja (str. 29–67), pa nagrađeni srednjoškolski esej »Filozofska književnost: novi pogled na čovjeka« (str. 71–72), koji je napisao Matko Guštin, učenik četvrtog razreda osječke Ekonomske i upravne škole, te adresar izlagača (str. 75–79).

Simpozij je okupio 28 studentica i studenata sa šest sveučilišta iz Republike Hrvatske i Republike Srbije te pozvanu predavačicu Željku Metesi Deronjić s Instituta za filozofiju.

Dakle, a što se može doznati i iz uvodnog teksta Marijane Josipović, tema studentskog simpozija počivala je na »neraskidivoj povezanosti filozofije i književnosti.« U tom tekstu Josipović je zato ukazala na odnos filozofije i književnosti u grčkom i rimskom razdoblju antičke filozofije, a onda i u razdoblju srednjovjekovne filozofije, prosvjetiteljstva i u razdoblju moderne. Pritom je ponudila kratak prikaz međusobnih utjecaja filozofije i književnosti u spisima Platona, Aristotela, Cicerona, Seneke, Augustina, Tome Akvinskog, Voltairea, Rousseaua, Schopenhauera i Nietzschea.

Simpozij je otvoren pozdravnim riječima organizatorā i pokroviteljā. Prisutne je najprije pozdravio Demian Papo, koordinator simpozija i predsjednik Programskog odbora, a potom predstavnici Udruge studenata filozofije »logOS« i

---

* Ovaj prikaz preuzet je iz časopisa *Filozofska istraživanja*, u kojem je otisnut 2016. godine: Valentina Perišić, »6. Studentski filozofski simpozij *Filozofija u književnosti*«, *Filozofska istraživanja* 36/4 (2016), str. 829–831.

Osječko-baranjske županije. Nakon pozdravnih riječi koje je prisutnima uputio Davor Balić, voditelj Odsjeka za filozofiju na osječkom Filozofskom fakultetu, prisutne je pozdravila Marija Omazić, prodekanica za znanost i međunarodnu suradnju osječkog Filozofskog fakulteta, koja je i otvorila simpozij.

Prvu sesiju započeo je Hrvoje Potlimbrzović (Osijek) izlaganjem »Filozofska sastavnica u noveli *Sloboda* Janka Polića Kamova«. U njemu su izdvojeni Kamovljevi stavovi koji sadrže filozofska obilježja, poput onih o, primjerice, slobodi, društvenim konvencijama, ateizmu i hedonizmu. Uslijedilo je izlaganje Brune Dronjića (Osijek) pod naslovom »Podudarnost motiva u romanu *Isušena kaljuža* Janka Polića Kamova s *artističkom metafizikom* Friedricha Nietzschea«. Dronjić se u izlaganju usmjerio na Nietzscheovu *artističku metafiziku* te na njegovo razumijevanje nihilizma, perspektivizma i dekadencije. Iz izlaganja smo doznali da je Kamov u *Isušenoj kaljuži* spomenuo sva ta tri pojma, dok je *artističku metafiziku* implicirao. Tumačenja Nietzscheove filozofske misli poduhvatila se i Lana Lončar (Osijek) u izlaganju »Nietzscheovo vječno vraćanje jednakog u Kunderinu romanu *Nepodnošljiva lakoća postojanja*«. U njemu je Nietzscheova misao o *vječnom vraćanju jednakog* uspoređena s Kunderinim promišljanjima o životnim tegobama. Prema studentičinim spoznajama, Kundera je u romanu *Nepodnošljiva lakoća postojanja* preuzeo tu Nietzscheovu misao i primijenio je u odnosima između glavnih likova: Tereze i Tomaša. Sesiju je zaključila Zrinka Marijanović (Osijek) izlaganjem »Filozofija marksizma kao apsurd u Kunderinu romanu *Šala*«. Iznijela je brojne poveznice između apsurdna i marksizma u tome romanu, zaključivši da je Kundera u *Šali* filozofiju marksizma sagledavao kao usmjerenje koje obiluje apsurdnim obilježjima.

Druga sesija započela je izlaganjem »Etički aspekti dramske književnosti Alberta Camusa«, koje je održao Josip Guć (Split). Zasnivao ga je na Camusovu »ciklusu apsurdna«, u koji spadaju drame *Kaligula* i *Nesporazum*, zatim na »ciklusu pobune«, u koji spadaju drame *Opsadno stanje* i *Pravednici*, te na Camusovu djelu *Pobunjeni čovjek*. Guć je istaknuo da je Camus tematizirao svijet koji je lišen smisla te se zalagao za izgrađivanje vrijednosti i smisla,

a zato da se pobuna ne bi vratila u apsurd zbog kojeg je i izbila. Potom je uslijedilo izlaganje koje je održalo dvoje studenata iz Niša: Nevena Nikolić i Nemanja Đorđević. Naslov njihova izlaganja bio je »Estetsko u filozofskom i filozofsko u književnom tekstu Žan-Pol Sartra iz perspektive filozofije i psihologije umjetnosti«. Nikolić i Đorđević su Sartreovu književnom djelu *Mučnina* i filozofskom djelu *Biće i ništa* pristupili iz perspektive filozofije i psihologije umjetnosti te iz perspektive književnosti, kao mogućeg nosioca filozofske vrijednosti. Zatim je nastupila Anja Cmiljanović (Novi Sad) izlaganjem »Filozofija apsurdna antijunaka Dostojevskog«. U njemu je razmotrila čovjekovu spremnost da postane »čovjekobog«. Najprije je naglasila da je u djelima Dostojevskog središnja tema bio čovjek, nakon čega je priopćila da je u tim djelima nerijetko zastupljena filozofija apsurdna, koju je potom usporedila s onim što je Kant odredio kao *Ding an sich*. Sesija je završila izlaganjem »Filozofska sastavnica u romanu *Bijeg* Milutina Cihlara Nehajeva«, koje je održala Marijana Josipović (Osijek). Filozofske sastavnice pronašla je u Nehajevu poimanju svijeta, propitivanju smisla života, te motivima straha i smrti, pri čemu je zaključila da je na promjenu u poimanju svijeta Đure Andrijaševića, glavnog protagonista romana, utjecala okolina.

Nakon završetka druge sesije, organizatori su predstavili nagrađeni srednjoškolski esej. Riječ je, ponavljam, bila o eseju »Filozofska književnost: novi pogled na čovjeka«, koji je napisao i izložio Matko Guštin, učenik četvrtog razreda osječke Ekonomske i upravne škole. Prvo izlaganje u trećoj sesiji bilo je naslovljeno »Uzdizanje umjetnosti iznad sebe same: Goetheov *Faust* i Hegelovo poimanje ideala ljepote«, a održala ga je Ivana Majksner (Osijek). Istaknula je da Goetheov *Faust* obilježava romantičarska forma umjetnosti te uzvišenost, što je Hegel i odredio kao ideal ljepote. Potom je izlagala Mirjana Crnković (Osijek). Naslov njezina izlaganja bio je »Usporedba Hegelova učenja o subjektu i razumijevanje čovjeka u pripovijetci *Enciklopedija mrtvih* Danila Kiša«. U njemu je obradila razumijevanje čovjeka kao subjekta u Kiševoj *Enciklopediji mrtvih* te usporedila razumijevanje utjecaja izvanjskih stvari na izgradnju subjekta u toj Kiševoj pripovijetci i u Hegelovu opusu.

Četvrta sesija započela je izlaganjem Barbare Kalauz (Osijek) naslovljenim »Pjesnik u oskudno vrijeme«. U njemu su uspoređeni stavovi Martina Heideggera o razdoblju *svjetske noći* s pjesništvom Rainera Marie Rilkea. Prema studentičinim spoznajama, za Rilkea je pjesništvo bilo stvar mišljenja, dok je za Heideggera biti pjesnikom u oskudno vrijeme značilo biti na tragu odbjeglih bogova. O Heideggeru je govorio i Miloš Miladinov (Novi Sad) u izlaganju »Dijalog mišljenja i pevanja u Hajdegerovoj poznoj filozofiji«. U izlaganju je fenomen jezika određen kao jedna od nosivih Heideggerovih tema, čak štoviše, određen je kao Heideggerova »kuća bivstvovanja«. Osim toga, od Miladinova smo doznali da su mišljenje i pjevanje za Heideggera imali isti »intencionalni predmet«, ali koji zahvaćaju na različit način, zbog čega između njih i može doći do produktivnog dijaloga.

U petoj sesiji prva je nastupila Renata Džaja (Osijek). Naslov izlaganja bio je »Krlježina *Baraka Pet Be* kao borba za smrt«. Od Džaje smo doznali da se brojna djela iz književnosti mogu sagledati iz perspektive filozofije egzistencije, budući da se bave pitanjima o smislu i besmislu života, kao i o slobodi, otuđenju te bijegu od stvarnosti. Prema njezinu mišljenju, na takav način moguće je sagledati i Krlježinu novelu *Baraka Pet Be*. Nju obilježava bačenost čovjeka u određene životne okolnosti i pitanje o smislu života. U svojem izlaganju Džaja se usmjerila na zastupljenost filozofske sastavnice u promišljanjima i postupcima studenta Vidovića, glavnog protagonista *Barake Pet Be*. Krlježa je bio zastupljen i u izlaganju Ane Križić (Split). Ono je bilo naslovljeno »Elementi Heideggerove filozofije u romanu *Na rubu pameti* Miroslava Krlježe«. Križić je podsjetila da je Krlježa roman napisao u prvom licu jednine, u čemu je prepoznala povratak na Heideggerovo »ja« ili tubitak. No, ukazala je i na neke druge podudarnosti između Heideggera i Krlježe: na promišljanja o jeziku, na utjecaj fenomenologije u stvaranju likova i na sličnosti razumijevanja odnosa života i smrti.

Nakon pete sesije uslijedilo je predstavljanje prvog broja *Biltena studentskih radova iz filozofije*, koji je bio posvećen estetici. Predstavili su ga Davor Balić, voditelj Odsjeka za filozofiju, Bruno Dronjić, predsjednik Udruge stu-

denata filozofije »logOS« i Boško Pešić, glavni i odgovorni urednik *Biltena*. Drugi dan simpozija započeo je sesijom u kojoj je prvo izlaganje imala Nikolina Mijatović (Osijek). Naslov njezina izlaganja bio je »Određenje rodnog identiteta u djelu *Kako ga je priroda stvorila* Johna Colapinta«. Mijatović je uputila na to da se radnja Colapintova djela odnosi na kanadsku obitelj koja je, a zbog nezgode pri obrezivanju, odlučila promijeniti spol svojem sinu. Uz to, Colapintove stavove o rodu kao biološkom konstruktumu usporedila je sa stavovima Judith Butler o rodu kao društvenom konstruktumu. Uslijedilo je izlaganje »Književnost u svrsi manifesta filozofije«, koje je održao Antonio Juračić. (Zadar). Student je najprije pojasnio obilježja hibridnog teksta: to je tekst koji teži idealu umijeća lijepog pisanja te istodobno nudi filozofsku problematiku koju je nužno analizirati. Potom je naglasio da postoji i funkcionalan tekst te slojevitiji tekst, koji može biti podložan pogrešnim interpretacijama. Potom je nastupio Ivo Alebić (Zagreb) s izlaganjem »Filozofija u djelu *Slika Doriana Graya*«. U njemu je pokazao da likovi Dorian Graya i lorda Henryja Wottona u sebi sadrže ničeanske, posebice dionizijske aspekte. Osim toga, istaknuo je da su ti aspekti nagonski ustanak protiv morala, nagon kao zaštitnik života, artističko, antikulturalno i besramno. Izlaganje je zaključio tvrdnjom da je Grayjev život autodestruktivan.

Sljedeća sesija započela je izlaganjem »Marulićeva filozofija odgoja u *Juditi* i *Davidijadi*«, koje je održala Valentina Perišić (Split). Ona je ukazala na odgojne postavke koje je iščitala u Marulićevoj *Juditi* i *Davidijadi*. Zaključila je da je Marulić u tim dvama epovima filozofiju odgoja promišljao kao disciplinu koja se zasniva na učenju po primjerima, a da je odgoj razumijevao kao proces koji se zasniva na etičkim odredbama. Uslijedilo je izlaganje Marije Dejanović (Zagreb) pod naslovom »Dijalektika misli i opiranje linearnosti u poemi *Bacanje kocke nikad neće ukinuti slučaj* Stéphanea Mallarméa«. U njemu je izvijestila da je Mallarmé hermetičnim pjesničkim jezikom sugestije dočarao odnos pojave (bacanja kocke) i principa pojavljivanja te pojave (Slučaj). Sljedeće izlaganje održao je Fran Radonić Mayr (Zagreb). Naslovio ga je »Borgesova filozofija«. U njemu je izložio obilježja filozofske misli

koja je utjecala na Borgesa i kojom je Borges gradio, a onda i kritizirao ideju vremena, te stvorio teorijsku podlogu postmodernizma kao skeptičnog brata modernizmu. Osim toga, objasnio je i filozofske pojmove u Borgesovu opusu: vrijeme, vječnost, istinu, bitak, biće i svijest.

Potom je uslijedilo pozvano predavanje »Filozofija u pjesništvu Pavla Vuk-Pavlovića«, koje je održala Željka Metesi Deronjić (Zagreb). Iz predavanja se moglo doznati da je u Vuk-Pavlovićevu pjesništvu zastupljena spoznajna teorija, filozofija odgoja, estetika, etika, religija, politika, kultura i povijest. Vuk-Pavlovićeva filozofska misao obrađena je u njegovim pjesničkim zbirkama *Zov* i *Razvaline* te u zbirci aforizama *Usplahireni stihovi*. Metesi Deronjić je objasnila da u pjesničkim zbirkama prevladavaju tmurni tonovi, dok je u zbirci aforizama analiziran niz tema koje su aktualne i danas. Te teme pripadaju područjima politike, mudrosti, gluposti, dobra, zla, taštine, ljubavi, ljepote, zlobe i mržnje.

Sljedeću sesiju otvorio je Marko Sičanica (Osijek) s izlaganjem »Usporedba Spinozina nauka o strastima u trećoj knjizi *Etike* i Matoševe pjesme *Samotna ljubav*«. U njemu je uspoređen način kojim je Matoš prikazao strasti s načinom kojim je o strastima pisao Spinoza. Uz to, Sičanica je povezoao i Spinozinu sintagmu *kolebanje duše* s patnjom Matoševa lirskog subjekta zbog ljubavi i nemogućnosti suočavanja s gubitkom ljubavi. Izlaganje je potom održala Katarina Žaper (Osijek). Nasloвила ga je »Etička komponenta u dnevničkim zapisima Dragojle Jarnević«. Studentica je objasnila da je Jarnević bila samosvjesna osoba ispred svojeg vremena, iako je živjela u 19. stoljeću. Izlaganje je održala i Martina Ivanko (Osijek), a pod naslovom »Etička i politička dimenzija obitelji Corleone u romanu *Kum Marija Puza*«. U njemu je priopćila da je Pužo vjerno prikazao politički utjecaj mafije u prvoj polovici 20. stoljeća, kao i etički kodeks koji je mafija donijela sa Sicilije. Pri obradi etičke i političke dimenzije *Kuma*, Ivanko se pozvala na Aristotelovu *Nikomahovu etiku*, dok se pri obradi odgojne misli pozvala na Platonovu *Državu*.

Posljednju sesiju otvorila je Josipa Marijanović (Osijek) s izlaganjem »Filozofija u bajci i bajka u filozofiji na primjeru djela *Mali princ*«. Cilj izlaganja bio je probuditi svjetonazor djeteta u slušateljima da bi uočili povezanost filozofije i bajke. Nastupio je i Ivan Križevac (Osijek) s izlaganjem »Filozofija politike u djelima Johna RONALDA REUELA TOLKIENA«. Student je izvijestio o političkim aspektima u djelu *Gospodar prstenova*, kao što su prijelaz s ruralnog na urbani način života, promjena odnosa čovjeka prema prirodi te odnos pojedinca prema društvu. Posljednje izlaganje na simpoziju održao je Ivan Peović (Split) pod naslovom »Rawlsov nauk o pravednosti iz perspektive stripovskog junaka Batmana«. Temeljio ga je na Aristotelovoj odredbi pravednosti, koju je primijenio na Batmanovo djelovanje te na Rawlsovo razumijevanje *vela neznanja, nulte pozicije i društvene pravednosti*.

Šesti osječki studentski filozofski simpozij »Filozofija u književnosti« završen je raspravom u kojoj je zaključeno da su studenti svojim izlaganjima dokazali da je tema simpozija itekako aktualna i plodna te da su izlaganja pridonijela istraživanju veza između književnosti i filozofije. Za nadati se da će sedmi osječki studentski filozofski simpozij također obilovati izlaganjima, a da će sveučilišni gradovi iz kojih studenti dolaze biti još brojniji.

Valentina Perišić

RENESE U FILOZOFIJI

7. Studentski filozofski simpozij

**Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
i Hrvatskog filozofskog društva**

Adresar izlagača

RENEŠANSE U FILOZOFIJI

7. Studentski filozofski simpozij

Odsjeka za filozofiju Filozofskog fakulteta
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
i Hrvatskog filozofskog društva

A D R E S A R

Ivo Alebić

Luka 11
HR-21230 Sinj
e-mail: alebic.ivo@gmail.com

Erna Banić-Pajnić

Institut za filozofiju
Ulica Grada Vukovara 54
HR-10000 Zagreb
e-mail: erna@ifzg.hr

Anamaria Brkić

Matije Gupca 11
HR-32244 Đeletovci
e-mail:
brkic.anamaria.94@gmail.com

Žarko Cicović

Lukijana Mušickog 44
RS-21000 Novi Sad
e-mail: cicovic.zarko@hotmail.com

Anja Cmiljanović

Šumadijska 16a
RS-21000 Novi Sad
e-mail: anja.cff@gmail.com

Mirjana Crnković

26. Nova br. 8
RS-24214 Donji Tavankut
e-mail: mirjana.crnkovic3@gmail.com

Josip Ćapin

Domovinske zahvalnosti 8
HR-21262 Kamenmost
e-mail: capin.josip2@gmail.com

Marko Delić

Miroslava Krleže 20
HR-21000 Split
e-mail: delicmarko153@gmail.com

Stefan Elezović

Vrapče 8
BiH-75000 Tuzla
e-mail: los.ares62@gmail.com

Juraj Gerovac

Snježnička 8
HR-31000 Osijek
e-mail: gerovac.juraj@gmail.com

Nera Horvat

Jarnovićevo 3
HR-10000 Zagreb
e-mail: nera.horvat910@gmail.com

Mislav Ježić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
e-mail: mjezic@ffzg.hr

Marijana Josipović

Vučjak 45
HR-34000 Požega
e-mail: marijana.josp@gmail.com

Tomislav Kazimić

Zrinsko Frankopanska 80
HR-31550 Valpovo
e-mail: tkazimic@gmail.com

Vanessa Kupina

Matice hrvatske 14
HR-32000 Vukovar
e-mail: vanessa.kupina@gmail.com

Lana Lončar

Vladimira Nazora 2
HR-21230 Sinj
e-mail: loncar.lana87@gmail.com

Ena Mijolović

Hrvatskih branitelja 24
HR-32100 Vinkovci
e-mail: ena.mijolovic48@gmail.com

Aleksandar Ostojčić

Mileve Marić 26/1632
RS-21000 Novi Sad
e-mail: ostojcic.alexandar@gmail.com

Ivan Peović

Dražanac 56
HR-21000 Split
e-mail: ivapeo@ffst.hr

Lazar Petković

Donji Bunibrod bb
RS-16211 Guberevac
e-mail: lazarpetkovicdb@gmail.com

Arneta Podbičanin

Klanac I 17
BiH-76120 Brčko
e-mail: podbicanin@outlook.com

Milan Potpara

7. jula 64
RS-21400 Bačka Palanka
e-mail: potparam@gmail.com

Milena Radović

Ante Petravića 19
HR-21000 Split
e-mail: milenaradovic74@hotmail.com

Domagoj Šimić

Ivana Gundulića 12a

HR-31000 Osijek

e-mail: domagoj.simic@outlook.com

Viktorija Šokčević

Matije Gupca 87

HR-32100 Vinkovci

e-mail: v.sokcevic@gmail.com

Bernard Špoljarić

Naselak 17

HR-10000 Zagreb

e-mail: bernard.spoljar@gmail.com

Ivan Vranješ

Žumberačka 41

HR-31000 Osijek

e-mail: ivranjes@ffos.hr

Alen Žuškić

Hrvatske vojske 23

HR-31327 Bilje

e-mail: azuskic@gmail.com

BILJEŠKE

